

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“AZƏRBAYCAN ŞİRKƏTLƏRİNDƏ İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN
STRATEJİ VƏ TƏŞKİLATİ ASPEKTLƏRİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

Mürsəlov Əli Səttar

BAKI-2021

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fəriz Saleh oğlu
_____ **imza**
“ ___ ” _____ **20__-ci il**

“AZƏRBAYCAN ŞİRKƏTLƏRİNDƏ İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN
STRATEJİ VƏ TƏŞKİLATİ ASPEKTLƏRİ”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060407-Menejment

İxtisaslaşma: Strateji idarəetmə

Qrup: 216

Magistrant:
Mürsəlov Əli Səttar oğlu
_____ **imza**

Elmi rəhbər:
i.ü.f.d., b/m. Muradov Rəşad
Hüseyn oğlu
_____ **imza**

Proqram rəhbəri:
i.ü.f.d., dos. Şamxalova Samirə
Oqtay qızı
_____ **imza**

Kafedra müdiri:
i.e.d., prof. Kəlbəyev Yaşar
Atakişi oğlu
_____ **imza**

Elm andı

Mən, Mürsəlov Əli Səttar and içirəm ki, “Azərbaycan şirkətlərində innovasiya fəaliyyətinin strateji və təşkilati aspektləri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

“AZƏRBAYCAN ŞİRKƏTLƏRİNDƏ İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN STRATEJİ VƏ TƏŞKİLATİ ASPEKTLƏRİ”

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı: Sistem yanaşması əsas elementlərin, əlaqələr sistemlərinin və institutların milli yenilik sisteminin əsas hədəflərinə çatmaq üçün şüurlu şəkildə birlikdə hərəkət etmələrini nəzərdə tutur.

Tədqiqatçılar ayrı-ayrı texnoloji istiqamətlər, bazar segmentləri, sənaye sektorları olan sektor və sahələrarası innovasiya sistemlərinin formalaşması problemlərinə ciddi diqqət yetirirlər. Sənayeyə xas bir yenilik sistemi ya bir spesifik texnologiyaya, ya da bir bilik sahəsinə, ya da bir sıra bilik sahələrinə və ya bir-birini tamamlayan texnologiyalara əsaslanıla bilər.

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqat işinin əsas məqsədi innovasiya potensialının analitik təminatının tədqiqi məsələlərinin düzgün öyrənilməsidir. Tədqiqatın vəzifələri aşağıdakılardır:

- innovasiya sistemlərinin yaradılmasının əsaslarının təhlil olunması;
- İqtisadi mühitdə informasiya prosesləri araşdırmaq;
- İnformasiya resurslarının təkmilləşmə aspektlərini öyrənmək.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqatın metodologiyasını analiz, müşahidə, statistika, təhlil, qrafik metodları təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Dövlət Statistika Komitəsinin, Mərkəzi Elmi Tədqiqat İnstitutunun, İqtisadiyyat Nazirliyinin, Təhsil Nazirliyinin və başqa təşkilatların və digər orqanlarının statistik və analitik nəticələri təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Azərbaycanda bu sahədəki müəssisələr haqqında informasiyanın çatışmazlığı.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Tədqiqat işinin nəticələrindən informasiya yönümlü məlumatların çatdırılması zamanı istifadə etmək olar. Elmi yenilik aşağıdakılardır:

- Xarici iqtisadi əməkdaşlığın formalaşması, inkişafı xüsusiyyətləri dəqiqləşdirilmişdir;
- Azərbaycanda iqtisadi artım tempinin təkmilləşmə dinamikası və mövcud səviyyəsinin qiymətləndirilmişdir və s.

Nəticələrin istifadə olunma biləcəyi sahələr: Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən təşkilatlarda maliyyə fəaliyyətinin düzgün formada həyata keçirilməsində, biznesin inkişafının sürətləndirilməsində tövsiyə rolunda çıxış edir.

Açar sözlər: informasiya, bazar, texnologiya, resurs

“STRATEGIC AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF INNOVATION IN AZERBAIJANI COMPANIES”

SUMMARY

The actuality of the subject: The system approach assumes that key elements, communication systems and institutions act consciously together to achieve the main goals of the national innovation system.

Purpose and tasks of the research: The purpose of the research is to study the issues of research of information-analytical support of innovation potential. The objectives of the study are:

- Analysis of the theoretical basis for the creation of national innovation systems;
- To study the development aspects of information resources;
- To study the features of information processes in the economic environment, etc.

Used research methods: The methodology of the research consists of analysis, observation, statistics, analysis, graphical methods.

The information base of the research: Organizes statistical and analytical materials and results of the Central Scientific Research Institute of ANAS, Azerbaijan State Statistics Committee, Ministry of Education, Ministry of Economy and other organizations and state bodies.

Restrictions of research: Lack of information and public access to enterprises in this field in Azerbaijan.

The novelty and practical results of investigation: The results of the research can be used in the delivery of information-oriented information. Scientific innovations are:

- The peculiarities of the formation and development of foreign economic cooperation have been clarified;
- The dynamics of improvement and the current level of economic growth in Azerbaijan were assessed, etc.

Scientific-practical significance of results: It acts as a recommendation in the proper form of financial activity in organizations operating in our country, in accelerating business development.

Keywords: information, market, technology, resource

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları
AMEA	Azərbaycanın Milli Elmlər Akademiyası
AR-GE	Xarici Araşdırma Təşkilatı
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
BMS	Biznes İdarəetmə Məktəbi
CSI	Elmi İnnovasiya Mərkəzi
İKT	İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları
OECD	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
YTP	Yüksək Texnologiyalar Parkı

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	8
I FƏSİL. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ.....	11
1.1. İnnovasiya fəaliyyətinin formalaşmasının konseptual əsasları	11
1.2. İnnovasiya fəaliyyətinin formalaşdırılmasını zəruri edən amillərin əsas xüsusiyyətləri (Dünya təcrübəsi).....	17
II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN İNKİŞAFININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ.....	28
2.1. Dövlət tənzimlənməsində innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin mövcud vəziyyəti	28
2.2. İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının institusional-hüquqi əsasları.....	39
2.3. İnnovasiyaların inkişafının əsas strateji istiqamətləri və onların təhlili	45
III FƏSİL. İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ İQTİSADI İNKİŞAFIN STİMULLAŞDIRILMASI MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ..	51
3.1. Azərbaycanda innovasiya sistemlərinin inkişafının əsas strateji istiqamətləri	51
3.2. Azərbaycanda dövlət və elmi - texnoloji inkişaf əlaqəsinin təkmilləşdirilməsi	60
3.3. Elmi-texnoloji inkişafın informasiya təminatının təşkilinin təkmilləşdirilməsi	64
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	68
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	72
Cədvəllərin siyahısı	76
Qrafiklərin siyahısı	76
Sxemlərin siyahısı	76

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Milli yenilik sistemləri konsepsiyasında istifadə olunan hər bir termin müxtəlif şərtlərə sahib ola bilər. Əksər hallarda “yenilik” termini kifayət qədər geniş təfsir olunur, məsələn, “müəyyən bir şirkət və ya müəyyən bir ölkə üçün yeni olan və ya ümumiyyətlə dünyada analoqu olmayan məhsulların və istehsal proseslərinin yaradılaraq praktik olaraq tətbiq olunduğu bir prosesdir”.

Konsepsiyanın “sistemli” cəhəti ondan ibarətdir ki, təsir göstərən bir-biri ilə əlaqəli institusional quruluşlar (kiçik və böyük firmalar, universitetlər və dövlət tədqiqat mərkəzləri, mərkəzi hökumət və regional idarələr, texnologiya transfer mərkəzləri, maliyyə bazarları və s.) yenilikçi inkişaf və onun istiqamətləri. Bununla birlikdə, sistemin bütün elementlərinin yalnız məqsədyönlü və şüurlu şəkildə meydana gəldiyini və ya qurumların cəminin rəvan və vahid bir şəkildə fəaliyyət göstərdiyini söyləmək üçün heç bir səbəb yoxdur. Sistem yaşması əsas elementlərin, əlaqələr sistemlərinin və institutların milli yenilik sisteminin əsas hədəflərinə çatmaq üçün şüurlu və ya kortəbii şəkildə birlikdə hərəkət etmələrini nəzərdə tutur. Ancaq bu sistemin elementləri itaət etmir və heç bir quruluş tərəfindən yönləndirilmir.

Hər bir milli innovasiya sistemi yenilikçi inkişafa təsir göstərən iki vacib amil qrupunu əhatə edir. Birincisi bunlara daxildir: struktur və iqtisadi xüsusiyyətlər, xüsusən də kiçik və orta firmaların iqtisadiyyatda rolu, iqtisadi fəaliyyətin sahələr üzrə bölüşdürülməsi və yeniliyə tələb. İkinci qrupa sahibkarları və işçiləri yeniliklər yaratmağa təşviq edən sosial-mədəni və institusional şərtlər daxildir. Bu qrupların hər birinin ölkənin innovativ imkanları üzərində öz təsiri var.

Son illərdə tədqiqatçılar özəyi ya ayrı-ayrı texnoloji istiqamətlər, ya da bazar segmentləri, hətta sənaye sektorları olan sektor və sahələrarası innovasiya sistemlərinin formalaşması problemlərinə daha ciddi diqqət yetirirlər. Texnoloji və ya tədqiqat sahəsi çox dar (məsələn, kök hüceyrələr) və ya daha geniş (informasiya texnologiyaları) ola bilər. Sənayeyə xas bir yenilik sistemi ya bir spesifik texnologiyaya, ya da bir bilik sahəsinə, ya da bir sıra bilik sahələrinə və ya bir-birini tamamlayan texnologiyalara əsaslanı bilər (məsələn, optik lifin telekommunikasiyada

istifadəsi lazer texnologiyasının inkişafı, yeni avadanlıq və ölçü cihazlarının nanotexnologiyasının inkişafı və s.). Ən vacib texnoloji yeniliklər, yəni yüksək sosial əhəmiyyətə sahib olanlar, ümumiyyətlə bir sıra əlaqəli texnologiyalardan ibarət yeni bir texniki sistemin əsasını təşkil edir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Tədqiqatla bağlı araşdırmalar bir çox ədəbiyyatlarda yerli və xarici alimlər tərəfindən öyrənilmişdir. Bu sahədə Lundvall V., Freeman S., Nelson R., Гамидов, Г.С., Qeys V.M., Гамидуллаев Р.Б., Уланова Ж.Ю Qasimov F.H., Əliyev T.N., Nəcəfov N.Z. və s. müəlliflərin adlarını çəkmək olar.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqat işinin əsas məqsədi innovasiya potensialının analitik təminatının tədqiqi məsələlərinin dərinədən öyrənilməsidir. Tədqiqatın məqsədindən yola gələn vəzifələr isə aşağıdakılardır:

- nəzəri əsaslarının təhlil olunması;
- Milli İnformasiya Sistemi təkmilləşmə xüsusiyyətlərinin araşdırılması;
- dünya təcrübəsi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- İnformasiya resurslarının təkmilləşmə aspektlərini öyrənmək;
- İnnovasiya fəaliyyətinin təminatı məsələlərini tədqiq etmək;
- İqtisadi mühitdə informasiya proseslərin xüsusiyyətlərini araşdırmaq;
- İnformasiya resurslarının təhlilini aparmaq;
- informasiya təminatının təşkilati problemlərini düzgün analiz etmək.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqatın predmet mövzusu, dövlətlərin iqtisadi fəaliyyət müddətində sürətlə dəyişən rəqabət mühitində, yeni ideyalar, metodlar, məhsullar və s. iqtisadi və sosial faydalar təmin edəcək tətbiqetmə problemini inkişaf etdirmək və araşdırmaq. Tədqiqatın obyektı müasir şəraitdə rəqabət mühitini gücləndirmək üçün yenilikçi bir iqtisadiyyatın formalaşmasının inkişaf tendensiyaları, innovasiya ilə əlaqəli elmi və texnoloji inkişaf proseslərinin yaxşılaşdırılması, qurumların fəaliyyəti, dövlət və biznes səviyyələri.

Tədqiqat metodları: Tədqiqatın metodologiyasını analiz, müşahidə, statistika, təhlil, qrafik metodları təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Mərkəzi Elmi Tədqiqat İnstitutu, Dövlət Statistika Komitəsi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi və başqa təşkilatların və orqanlarının statistik və analitik nəticələrini təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Azərbaycanda bu sahədəki müəssisələr haqqında informasiyanın çatışmazlığı.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Elmi yenilik aşağıdakılardan ibarətdir:

- xarici iqtisadi əməkdaşlığın formalaşması, inkişafı xüsusiyyətləri dəqiqləşdirilmişdir;

- Azərbaycanda iqtisadi artım tempinin təkmilləşmə dinamikası və mövcud səviyyəsinin qiymətləndirilmişdir;

- inkişaf perspektivləri müəyyənləşdirilmişdir.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: İnformasiya yönündə olan məlumatların düzgün çatdırılması vaxtı istifadə edilə bilər.

I FƏSİL. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN FORMALAŞMASININ NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ

1.1. İnnovasiya fəaliyyətinin formalaşmasının konseptual əsasları

Elm və texnologiya sahəsində dövlət siyasətinin əsas məqsədi yenilikçi inkişafa keçiddir. İnnovativ inkişaf səviyyəsi həm yenilik prosesinin resurs komponenti (yenilikçi potensial), həm də yenilikçi texnologiyaların ötürülməsinin səmərəliliyi (sosial-iqtisadi sistem daxilində yeniliklərin yayılması) ilə müəyyən edilir.

İnnovasiya menecmenti ilə əlaqəli tədqiqat sahəsindəki yerli və xarici inkişafların təhlili, regional səviyyədə bir yenilik mühitinin formalaşması üçün bir şərtin innovasiya fəaliyyəti bölgədəki yeniliklərin yayılmasına (diffuziyasına) kömək edən innovasiya inkişaf mərkəzlərinin inkişaf etmiş olduğu qənaətinə gəlməyə imkan verir. sosial-iqtisadi sistem və bütövlükdə sistemin yenilikçi inkişaf səviyyəsindəki nisbətləri düzəldərək yenilikçi inkişafını təmin edir (Bağırzadə E. 2016: s.175).

İnnovasiya idarəetməsindəki mövcud elmi inkişafı tamamlayır və inkişaf etdirir və regional sosial-iqtisadi sistemdə yenilikçi bir mühitin formalaşmasının yalnız yenilikçi transformasiyaların təşviq edilməsi mexanizmləri mümkün olduğunu nəzərə alaraq müəllif regional sistemlərin qeyri-bərabər yenilikçi inkişafı faktını qeyd edir və “İnnovasiya İnkişaf Mərkəzi” konsepsiyasına aydınlıq gətirməyin zəruriliyini əsaslandırır. İnnovativ İnkişaf Mərkəzini müəyyən bir ərazidə kompakt şəkildə yerləşən, əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılar olan müxtəlif növ yeniliklər yaradan və təbliğ edən bir sıra şirkətlər kimi müəyyənləşdirir.

- texnologiya şirkətlərinin sıxlığı, hər il ortaya çıxan texnoloji startupların sayı və yenilikçi müəssisələrin inkişaf dinamikası baxımından orta ölkə göstəricilərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən yenilikçi biznesin inkişafı üçün bir ocağın olması;

- innovativ iş inkişafının mərkəzinin müəyyənləşdirilən coğrafi sərhədləri (lokalizasiya ehtimalı);

- müvafiq ölkələrin milli innovasiya sistemləri ilə müqayisədə əhəmiyyətli keyfiyyət və ya kəmiyyət fərqlərinə malik olan mövcud innovasiya mühiti;

- sosial-iqtisadi sistem daxilində yenilikləri yaymaq üçün motivasiyanın olması.

Bu yanaşmanın “innovasiya mərkəzi” və “innovasiya klasteri” yaradan innovasiya mühitinin mövcud subyektlərindən fərqi yenilikçi inkişaf mərkəzinin təkcə yeniliklər yaratmaq və çoxaltmaq deyil, eyni zamanda onların təşviq olunmasını təmin etmək qabiliyyətindədir, bu da sosial-iqtisadi sistemin yenilikçi inkişaf proseslərinin aktivləşməsinə kömək edir.

Aparılan tədqiqatlar regional sosial-iqtisadi sistemin yenilikçi inkişaf proseslərinin ən çox yenilikçi inkişaf mərkəzlərinin fəaliyyətləri tərəfindən asanlaşdırılacağını göstərir, çünki onların funksiyaları yalnız yeniliklər yaratmaqla yanaşı, həm də bütün ərazilərdə fəal şəkildə yaymaqdır.

Regional sosial-iqtisadi sistemlərin innovativ inkişaf təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi yenilikçi inkişaf mərkəzlərinin formalaşması və fəaliyyətinin aşağıdakı dövrlərini ayırd etməyə imkan verir (Əyyubov V.S., Tağıyev A.M. 2014: s.341).

- ✓ Ehtiyatların cəmlənmə dövrü;
- ✓ Innovasiya mərkəzinin yerləşdiyi bölgə iqtisadiyyatının çevrilməsi və innovasiya mühitinin formalaşması;
- ✓ Yenilikçi və texnoloji inkişaf;
- ✓ Innovativ inkişaf mərkəzinin yetkinliyi;
- ✓ Yeniliklərin yayılması (diffuziyası).

Müasir şəraitdə yenilikçi inkişaf mərkəzləri strateji bir inkişaf amilinə çevrilir, ictimai istehsalın strukturuna təsir göstərir, cəmiyyətin iqtisadi təşkilatını dəyişdirir və bölgədəki sosial vəziyyəti sabitləşdirir.

Bu problemi formalaşdırmaq və həll etmək üçün regional sosial-iqtisadi sistemin yenilikçi inkişafının səmərəliliyinin artırılması, yeniliklərin inkişafı və ötürülməsinin məqsəd və vəzifələrinə yeni bir baxış təqdim edərək yenilikçi inkişaf mərkəzlərinin formalaşmasına konseptual bir yanaşma inkişaf etdirmək lazımdır.

Regional səviyyədə sosial-iqtisadi sistemlərin inkişafının spesifikliyi, təsis subyektlərinin dövlət orqanlarının məhdud fond və imkanlarına görə regional innovativ inkişaf üçün regional səviyyədə biznes strukturlarını həvəsləndirməyə

imkan verir. Bu, büdcələrarası münasibətlər sistemində daha yüksək səviyyəli büdcədən maliyyə asılılığını təyin edən regional büdcənin vergi hissəsinin az payı ilə əlaqədardır.

Regional sosial-iqtisadi sistemlərinin inkişafındakı bu spesifikliyi nəzərə alaraq müəllif, yeniliklərin yaradılması və təkrar istehsalı deyil, həm də onların təbliği regional sosial-iqtisadi sistemin yaranmasına köməklik edir.

Aparılan tədqiqatlara əsasən müəllif regional sosial-iqtisadi sistemdə innovasiya idarəetmə nəzəriyyələrinin qarşılıqlı əlaqəsi və nəticələrin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi ilə regional sosial-iqtisadi sistemin periferik elementlərinə yeniliklərin yayılması üzərində qurulan yenilikçi inkişaf mərkəzlərinin formalaşmasına yeni bir konseptual yanaşmanın əsas müddəalarını inkişaf etdirmişdir (Bağırzadə E. 2016: s.175).

- sosial-iqtisadi sistemin regional səviyyədə inkişafının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onun innovativ inkişafına təsir göstərən amillərin tədqiqi və sistemləşdirilməsi;

- yenilikçi inkişaf mərkəzini yeni məzmunla tamamlamaq və innovativ inkişafını aktivləşdirmək üçün regional sosial-iqtisadi sistemin periferik elementləri ilə qarşılıqlı fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi ehtiyacının əsaslandırılması;

- innovasiya idarəetmə nəzəriyyəsinin əsas müddəalarının işlənib hazırlanması və “innovasiya diffuziya dalğalarının müdaxiləsi” anlayışının innovasiya inkişaf mərkəzindən regional sosial-iqtisadi sistemin periferik elementlərinə qədər fərqli bir yenilik diffuziyası kimi tətbiqi, müxtəlif növ yeniliklərin diffuziya dalğalarının qarşılıqlı təsiri və diffuziya effektinin artırılması.

İnnovativ inkişaf mərkəzlərinin formalaşdırılması üçün qarşılıqlı əlaqəli idarəetmə tapşırıqlarını müəyyənləşdirmək üçün aparılan tədqiqatların nəticələrinə əsaslanan yeni konseptual yanaşma çərçivəsində müəllif regional sosial-iqtisadi sistemin əsas inkişaf prinsiplərini ümumiləşdirdi və sistemləşdirdi:

- elmi əsaslandırma - İnnovasiya idarəetməsi nəzəriyyəsinin nailiyyətləri nəzərə alınmaqla, müasir informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə

edərək əldə edilmiş məlumatların qiymətləndirilməsi üçün yeni vasitələrin sınaqdan keçirilməsi ilə innovativ inkişaf mərkəzlərinin formalaşdırılması;

- yenilikçi düşüncə - yenilikçi inkişafa ehtiyacın və onu həm fərd olaraq, həm də bütöv bir cəmiyyət olaraq həyata keçirmə qabiliyyətinin şüuru və qavrayışı;

- regional innovasiya mədəniyyəti - yenilik üçün geniş bir motivasiya sistemi qurmaq, yenilikçi inkişafın effektivliyini təmin etmək;

- yenilikçi inkişaf mərkəzi ilə periferiya arasındakı qarşılıqlı əlaqə (yenilikçi inkişaf mərkəzinin yeniliklərinin sosial-iqtisadi sistemin periferik elementlərinə yayılması prosesində yaranan qarşılıqlı əlaqə və qarşılıqlı təsirlərin təsirindən istifadə etməklə).

Bu konseptual yanaşmanın müddələrinin formalaşması yeniliklərin yaradılması və təkrar istehsalını deyil, həm də regional sosial-iqtisadi sistemdə yayılmasını, yenilikçi fəaliyyətin aktivləşdirilməsinə kömək etməklə yenilikçi inkişaf mərkəzlərinin formalaşmasına inteqrasiya olunmuş bir yanaşmanı əsaslandırır.

Milli bir innovasiya sistemi konsepsiyasının inkişafına başladığı andan bəri fərqli innovasiya sistemlərinin müqayisəli təhlili siyasətçilər üçün qərar qəbul etmənin vacib elementi kimi xidmət etmişdir. Siyasət hazırlayanlar digər ölkələrin təcrübəsini (innovasiya sisteminin real inkişafını qiymətləndirmək üçün düzgün göstəricilər əldə etmək üçün) öyrənməli və öz funksional modelləri ilə əlaqələndirməlidirlər (kritik funksiyaları və ya oxşar performans səviyyəsinə çatmağın müxtəlif yollarını müəyyənləşdirmək üçün).

Tədqiqatçılar ümumiyyətlə siyasətçilərin bir yenilik sisteminin işinə təsir göstərməyə çalışarkən qarşılaşdıqları üç problemi müəyyənləşdirirlər. Birincisi, bir yenilik sisteminin stimullaşdırılması, yaradılması və inkişafı üçün ortaq bir “uğurlu model” mövcud deyil. İkincisi, sistemin mürəkkəbliyi çox yüksək ola bilər: bir çox fərqli mexanizm yenilik prosesinə təsir göstərir, hər mexanizm bir neçə funksiyanı təsir edə bilər və funksiyalar bir-biri ilə bağlı ola bilər. Üçüncüsü, hər hansı bir müdaxilənin (məsələn, bir siyasət) nəticəsini proqnozlaşdırmaq çətindir, çünki hər

hansı bir siyasət və ya strategiya geri bildiriş şəklində ikinci dərəcəli təsir göstərə bilər, təsiri əvvəllər gözləniləndən daha güclü ola bilər.

Ümumiyyətlə, milli bir innovasiya sisteminin formalaşmasına dair konseptual yanaşmaların əksəriyyəti aşağıdakı müddələrlə xarakterizə edilə bilər (Əhmədov M.A., Hüseyin A.C. 2019: s.412).

1. Hazırda “tədqiqat - inkişaf - tətbiqetmə” sistemində tədarükə yönəlmiş ənənəvi xətti modeldən imtina və bütün elementlərin bir-birinə sıx bağlılığını və yeniliyin tələbə istiqamətlənməsini təmin edən yenilik prosesinin qeyri-xətt modelinə keçid mövcuddur;

2. Təkamül inkişaf amillərinə böyük əhəmiyyət verilir.

İnnovasiya prosesləri və sistemləri spesifik xüsusiyyətlərə malikdir və ölkənin iqtisadi və sosial-siyasi tarixi inkişafının milli xüsusiyyətlərinin təsiri altında inkişaf edir. Bu səbəbdən bənzərsiz, optimal milli yenilik sistemi yoxdur, əksinə fərqli və güclü və zəif tərəfləri olan bu cür sistemlər mövcuddur. Üstəlik dinamik milli yenilik sistemləri daim yeni imkanlara uyğun olaraq uyğunlaşır və dəyişir;

3. Həm normaların, qaydaların və qanunların müəyyənləşdirilməsi baxımından, həm də proseslərin təşkili baxımından qurumların roluna xüsusi vurğu edilir.

4. Müasir innovasiya sistemlərinin əsas elementləri arasındakı qarşılıqlı təsir formalarına və intensivliyinə diqqət artır.

5. Konseptual olaraq, milli innovasiya sistemlərinə siyasət hazırlanmasında və planlaşdırılmasında istifadə edilə bilən analitik bir vasitə kimi baxılır.

Ənənəvi elm və texnologiya siyasəti, bu biliklərin iqtisadiyyatda praktik istifadəsinə məhəl qoymadan yeni biliklərin yaradılmasına yönəlməsi ilə xarakterizə olunur. Siyasət yeniliyi daha bütöv bir yanaşma əldə edir və həm biliklərin yaradılmasına, həm də tətbiqinə yönəldilir. Yeni biliklərdən iqtisadi dividend əldə edə bilsəniz, elmə yatırımlar daha cəlbedici olur. Beləliklə, bilik iqtisadi böyümənin vacib olmasa da əsas mənbəyi ola bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu innovasiya siyasəti elm və texnoloji siyasətinin sadə davamı deyil, elmi-texniki, iqtisadi, sənaye və təhsil siyasətlərinin daha yüksək

səviyyədə inteqrasiyasını təmsil olunur. Buna görə də, innovasiya siyasətinin inkişafı yalnız müxtəlif dövlət qurumları arasında deyil, eyni zamanda iqtisadiyyatdakı müxtəlif tərəfdaşlar arasında koordinasiya və konsensus tapmağı tələb edir.

Funksional olaraq uyğunlaşdırılmış metoddan istifadə edərək, innovasiya sisteminin aşağıdakı əsas funksiyaları konseptual olaraq formalaşdırıla bilər (Əhmədov M.A., Hüseyn A.C. 2019: s.412).

1. İnnovasiya siyasətinin prinsiplərini dinamik bir rejimdə formalaşdırmaq lazımdır. Bu siyasət, innovasiya sisteminin bütün sistem yaradan elementlərinin rolunu və funksiyalarını və inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməlidir (yəni sinergetik təsir imkanlarını nəzərə almalıdır).

2. İnnovasiya üçün ətraf mühitin institusional tənzimləmə sistemini formalaşdırmaq lazımdır. İnnovasiya sistemində çox sayda ziddiyyətli iştirakçı (fərqli maraqlarla) iştirak etdikləri üçün bir sıra qaydalar və qaydalar (əqli mülkiyyətin qorunması, antitrust qanunları, texniki standartlar, ətraf mühit və sağlamlığın qorunması və s.) hazırlamaq lazımdır.

3. Elmi və innovasiya prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi və seçilməsi sistemi təkmilləşdirilməlidir. İnnovasiya prosesi bilik və ya yeni məhsulun yaradılması ilə məhdudlaşmır, onların nəticələrindən praktikada istifadə etmək və iqtisadi və ya sosial gəlir əldə etmək lazımdır (məsələn, tibbi tədqiqatlar sahəsində). Buna görə də, innovasiya sisteminin vacib bir funksiyası ən yüksək iqtisadi və ya sosial gəlir gətirən elmi və yenilik prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi və seçilməsidir.

4. İnnovasiyaya maliyyələşdirmə və ehtiyatların ayrılması sisteminin mövcud elementlərini yaxşılaşdırmaq və yeni elementlər yaratmaq lazımdır. İnnovasiyanın maliyyələşdirilməsi fond toplama və ayırma tələb edir. Yenilik üçün stimullar yaratmaq lazımdır. Təşviqlər həm maddi, həm də maliyyə şəklində (vergi güzəştləri, subsidiyalar) və qeyri-maddi formada (prestij) həyata keçirilə bilər. Sonuncu formanın nümunəsi ilin ən uğurlu yenilikçi şirkətinin və ya ilin ən yenilikçi məhsulunun seçilməsidir.

1.2. İnnovasiya fəaliyyətinin formalaşdırılmasını zəruri edən amillərin əsas xüsusiyyətləri (Dünya təcrübəsi)

Siyasi, hüquqi, iqtisadi və sosial xarakterli intensiv dəyişikliklər şirkətləri davamlı böyümə meyllərini qorumaq üçün yeni yollar tapmağa məcbur edir. Müasir iqtisadi şəraitdə yeniliklərin tətbiqi şirkətin rəqabət qabiliyyətinin əsas amilinə çevrilir.

Hər bir fərdi təşkilatın fəaliyyətinin rəngarəngliyi və spesifikliyi, habelə həyata keçirilmiş yenilikçi layihələrin özünəməxsusluğu, hər bir konkret təşkilat üçün spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla bir yenilik idarəetmə sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsinin zəruriliyini açıq şəkildə ortaya qoyur.

Hal-hazırda yenilik idarəetmə sistemlərinin formalaşdırılması və tətbiqinə iki əsas yanaşma mövcuddur. Birinci yanaşma çərçivəsində novator təşkilat qısa müddətdə əhəmiyyətli mənfəət əldə etməyə yönəlir və bu zaman yenilik fəaliyyəti daha kəskin, fasiləlidir və yalnız köhnə malların xidmətlərin tələbin kəskin artması və ya maliyyələrin əhəmiyyətli dərəcədə azalması ilə yeniləri ilə əvəzlənməsində özünü göstərir. İkinci yanaşma, yenilikçi fəaliyyətlərin davamlılığı sayəsində mənfəət əldə etməyə və digər fəaliyyət göstəricilərini uzun müddətə yaxşılaşdırmağa yönəlmiş uzunmüddətli davamlı innovasiya strategiyası əsasında şirkətin davamlı elmi və texniki fəaliyyətləri ilə əlaqələndirilir (Əyyubov V.S., Tağıyev A.M. 2014: s.341).

İnnovasiya rəhbərliyinin müasir nəzəriyyəsi və praktikasında, profili baxımından hər hansı bir şirkətə uyğunlaşdırıla biləcək universal bir yenilik idarəetmə sistemi mövcud deyil. Bunun səbəbi tədqiqat və inkişaf üzrə ixtisaslaşmış bir təşkilatın innovasiya fəaliyyətini onun üçün bir təşkilatla bərabərləşdirmək mümkün olmamasıdır.

İndiki iqtisadi şəraitdə yenilik şirkətlərin rəqabət qabiliyyətində əsas amildir. Məqalədə dünya şirkətlərində istifadə olunan əsas innovasiya idarəetmə sistemlərindən bəhs olunur. Yaponiya, ABŞ, Avropa və Rusiyadakı yenilikçi fəaliyyətlərin idarə edilməsinin spesifik xüsusiyyətləri vurğulanır və bu sahədəki əsas meyllər ifadə olunur.

Yenilikçi inkişaf yalnız ümumi iqtisadi fəaliyyət məqsədləri üçün lazımdır. Bu baxımdan, müxtəlif təşkilatların innovasiya sistemləri yeniliklərin tezliyi, yenilikçi fikir və inkişaf mənbələri, istifadə olunan texnologiyalar və təşkilati quruluş növü daxil olmaqla bir çox cəhətdən bənzərsizdir. Bununla birlikdə, müxtəlif növ innovasiya idarəetmə sistemlərinin ümumi bir xüsusiyyəti, bunların yenilik fəaliyyətinin bütün mərhələlərini və istiqamətlərini təsir edən xüsusi xidmətlər sisteminin formalaşması və səlahiyyət sahələrinin müəyyənləşdirilməsi, vəzifə, səlahiyyət, məsuliyyət bölgüsü, habelə bu xidmətlər ilə digər şöbələr arasında funksional əlaqələrin qurulmasıdır.

Yenilikçi fəaliyyət göstərən təşkilat bir yenilik sistemi yaratarkən iki əsas istiqamətdən birini seçə bilər: yeniliyin bütün mərhələlərinin davamlı bir prosesə inteqrasiyası və ya yenilik idarəetməsinin müstəqil idarəetmə obyektinə ayrılmasıdır. Ənənəvi innovasiya idarəetmə sistemi, homojen bir fəaliyyət sahəsi olan, tədqiqat və inkişaf səviyyəsinin nisbətən aşağı və tədqiqat siyasətinin zəif olduğu təşkilatlar üçün xarakterikdir. Ənənəvi innovasiya idarəetmə sistemi olan təşkilatlarda bütün tədqiqat və inkişaf yüksək rəhbərliyə hesabat verən tək bir tədqiqat mərkəzində aparılır.

Bir təşkilatın innovasiya strategiyası çərçivəsində tam mərkəzsizləşdirmə prinsipinin funksiyaların təkrarlanmasına və lazımsız məlumat axınlarının yaranmasına səbəb olmasına baxmayaraq, başqa bir sistem - mərkəzləşdirilməmiş innovasiya idarəetmə sistemi - təcavüzkar bir yenilik siyasətini həyata keçirən divizion təşkilati strukturu olan çoxşaxəli korporasiyalarda və ya konglomeratlarda istifadə olunur. Bu sistem vəzifəsi fundamental elmi tədqiqatların və tətbiqi işlərin bəzi mərhələlərini aparmaq olan ümumi bir korporativ tədqiqat mərkəzinin mövcudluğu ilə seçilir.

Müasir təşkilatların yenilikçi fəaliyyətinin xüsusiyyəti, tədqiqat və istehsalatı vahid bir “elm - istehsal” dövrü ilə birləşdirən vahid elmi-texniki komplekslərin yaradılmasıdır ki, bu da innovativ inkişafın bazar ehtiyaclarına yönəldilməsini, habelə bazar amillərinin təşkilatın strateji mövqeyinə əhəmiyyətli təsirinin tanınmasını təmin edir. Bu yenilik idarəetmə sistemləri ilk olaraq Yaponiyanın ən

böyük maşınqayırma şirkətlərində tətbiq olundu. Bu vəziyyətdə mərkəzi xidmətlər və yenilikçi inkişaf şöbələri müxtəlif istehsal vahidlərində və mərkəzi xidmətlərdə həyata keçirilən müvafiq fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsini həyata keçirirlər. Bir sıra Amerika və Yapon təşkilatlarında bu vəzifələr mühəndislik şöbələri ilə qarşı-qarşıya qalır, digərlərində isə regional mərkəzləri olan texniki mərkəzlər və əlaqə xidmətləri bu sahədə ixtisaslaşır (Əliyev T., Babayev L. 2013: s.452).

Xarici praktikada yeniliyin idarə olunması üçün inteqrasiya olunmuş sistemlər geniş yayılmışdır ki, bunun da mahiyyəti ondan ibarətdir ki, bu innovasiya siyasətinin reallaşdırılmasında və yeniliyin idarə olunmasında iştirak edən bölmələr idarəetmə strukturunun müxtəlif səviyyələrində paylansın, lakin qarşılıqlı təsir kanalları və koordinasiya sistemi mövcud olsun. İnnovasiya prosesinin bu cür təşkili, digər şeylər arasında şöbələr arasındakı üfüqi əlaqələrdən istifadə edərək, innovasiya idarəetməsi strukturlarının çevikliyinə nail olmağa imkan verir.

Təşkilatın yenilikçi fəaliyyətlərini idarə etmək üçün inteqrasiya olunmuş bir sistem, təşkilatın uzunmüddətli inkişaf strategiyası, missiyası, texniki siyasəti və sahə xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla formalaşdırılmış bir innovasiya proqramının hazırlanması yolu ilə reallaşır. Bu tip bir sistemdə yenilikçi fəaliyyətlərin idarə edilməsi, təşkilatın uzunmüddətli hədəflərinin əsaslandırılmasından, şirkətin xarici mühit amillərinin yaratdığı proqnozlaşdırılan imkanlara və təhdidlərə uyğun fəaliyyət həyata keçirməkdən, habelə daxili mühitin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqdan ibarətdir: əsas sərişələr, işin rəqabət üstünlükləri və zəif tərəfləri. İnnovasiya prosesi idarəetmə sisteminin inkişafının strateji istiqamətliliyi yeni texnologiyaların və texnikanın geniş miqyasda tətbiq edilməsini, fiziki aşınma və avadanlıqların, məhsulların, fikirlərin köhnəlməsi və köhnəlmə problemlərinin həllini və təşkilatın istehsal və iqtisadi göstəricilərindəki artımı müəyyənləşdirir (Hüseynova X.M. 2013: s.237).

Xarici mühitin dinamik olaraq dəyişən şərtlərinə uyğunlaşma prosesində yenilikçi fəaliyyətlərin idarə edilməsi üçün təşkilati sistemlər dəyişir və dəyişdirilir. Real praktikada funksional və tematik sistemlər seçilir . Funksional tip, özlərinə

təyin edilmiş innovasiya fəaliyyətinin hissələrindən məsul olan, profillərinə və ixtisaslarına qətiliklə uyğun gəlməsi lazım olan ixtisas bölmələr sistemidir.

Funksional tip, özlərinə təyin edilmiş innovasiya fəaliyyətinin hissələrindən məsul olan, profillərinə və ixtisaslarına qətiliklə uyğun gəlməsi lazım olan ixtisas bölmələr sistemidir. Funksional sistem yenilikçi əməyin ixtisaslaşması üçün yaradılmışdır. Belə bir sistemdəki alt bölmələrin hər biri eyni peşə işçilərini bir araya gətirir. İnnovasiya idarəetməsinin bu metodu çoxsaylı komponentlərə bölünə bilən standart tədqiqat və dizayn işləri aparən təşkilatlar arasında yaygındır. Funksional tipli strukturların üstünlüklərinə işçilərin yüksək ixtisası sayəsində əldə olunan insan potensialı və maddi resurslardan istifadənin yüksək intensivliyi, eyni iş növünün eyni keyfiyyət səviyyəsini qoruyarkən vahid və standartlaşdırılmış həll yollarının istifadəsi, habelə dar yenilik sahələrində bilik və təcrübənin cəmlənməsi daxildir. Lakin sadə keyfiyyət nəzarət metodlarına və yüksək ixtisaslı işlərə baxmayaraq, sistemin tədqiqat və layihə tapşırıqlarının icrası zamanı çox sayda ixtisas şöbəsi olduğu üçün mütəxəssislərin fəaliyyətinin planlaşdırılması və əlaqələndirilməsi prosesləri baxımından çatışmazlıqlar var. Xərclər üfüqi səviyyədə təsdiqlər, yenilik prosesinin ardıcıl bir neçə mərhələsinin eyni vaxtda həyata keçirilməsinin mümkünsüzlüyü, şöbələrin yerli hədəfləri və iş tapşırıqları səbəbindən çox sayda sənədləşmə də sistemin zəif tərəflərini təşkil edir.

Bu sistemin böyük təşkilatlarda dəyişdirilmiş və daha uyğun bir versiyası, müxtəlif profilli mütəxəssislərin yenilikçi bölmələrə birləşdirildiyi tematik bir quruluşdur. Bu şərt yerinə yetirilərsə, bölmələr müəyyən bir muxtariyyət alar, buna görə də xüsusi yenilikçi layihələr həyata keçirmək imkanına sahibdirlər. Həyata keçirilmiş tapşırıqların vaxtında və yüksək keyfiyyətdə olması, bölmələrin hər birinə lazımı mənbələr, tapşırıqın dəqiq bir ifadəsi və işin bir hissəsini öz profilində yerinə yetirmək üçün daha yüksək məsuliyyət təmin etməklə əldə edilir. Bu sistemdəki yenilik prosesləri səmərəliliyi ilə seçilir, çünki ixtisaslaşmış bir bölmə elmi istiqamətləri planlaşdırmaq, bütün fəaliyyət mərhələlərini həyata keçirmək və inkişafın hər bir mərhələsi üzərində daimi nəzarət etmək üçün kifayət qədər səlahiyyətlərə malikdir. Bununla birlikdə, bu tip sistemlər mənfi xüsusiyyətlərlə də

xarakterizə olunur: dar profilli mütəxəssislərin natamam iş yükü və mənbələrdən istifadənin nisbətən aşağı intensivliyi, funksiyaların bölmələr tərəfindən təkrarlanması və buna uyğun yenilikçi inkişafın yüksək qiyməti, eyni profilli mütəxəssislərin müxtəlif şöbələrə paylanması səbəbindən zəif informasiya dəstəyi (Алиев Ш.Т. 2012: с.234).

Təşkilatlarda yuxarıda təsvir olunan yenilik idarəetmə sistemlərinin çatışmazlıqlarını minimuma endirmək üçün onların qarışıq versiyalarından istifadə edilir ki, bu da əsas fəaliyyətlə paralel və ya birlikdə baş verən yenilik proseslərinin nəticələrini yaxşılaşdırmağa imkan verir.

Daha çox dərəcədə, yenilikçi fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə uyğunlaşdırılmış sistemlər matris quruluşlarına uyğundur - sürətli texnoloji dəyişikliklər müəyyən bir yeniliyin inkişafı müxtəlif profilli yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri əhatə edən müvəqqəti olaraq yaradılan təşkilat bölmələrinin köməyi ilə həyata keçirilir. Müvəqqəti olaraq vəzifəyə təyin olunmuş mütəxəssislərin matris birliyi ləğv edilir və işçilər daimi iş yerlərinə qayıdırlar. Bu yenilikçi mexanizm, layihənin icrası üçün vaxtın qısaltılmasına, müxtəlif profilli mütəxəssislərin birləşdirilməsinə və yeniliklərin inkişafı və tətbiqi xərclərini azaltmağa imkan verir.

Matris strukturlarından elmi və texniki hissələr daimi əsasda yaradılır və təşkilat büdcəsindən maliyyələşdirilir. Belə bölmələr ya mərkəzləşdirilmiş, ya da birbaşa təşkilatın rəhbərliyinə tabe ola bilər. Elmi və texniki şöbələrin əsas xüsusiyyəti iqtisadi müstəqilliyin olmaması və inkişafın birbaşa istehsalata ötürülməsidir. Digər təşkilati qurumlar - daxili müəssisələr - əsasən yeniliklərin tətbiqi ilə məşğul olurlar.

Layihə quruluşu çərçivəsində innovasiya idarəetmə sistemi, layihənin inkişafı və digər mənbələrdə ciddi məhdudiyyətlərlə, mürəkkəb bir tapşırıqın vaxtı və müəyyən bir keyfiyyət səviyyəsində müxtəlif sahələrdən olan ən ixtisaslı işçilərin müvəqqəti bir quruluşunun yaradılması ilə xarakterizə olunur. Sistemin əsas prinsipi təşkilatın innovasiya fəaliyyətini qurmaq və yenilikçi tapşırıqları layihə şəklində təqdim etməkdir.

Avropa təşkilatlarında innovasiya idarəetmə sistemlərinin inkişafında xarakterik bir tendensiya təşkilatlar arasında inteqrasiya (sektorlararası, sektorlararası, kombinə üfüqi və şaquli) əlaqələrin qurulmasıdır. Bunun səbəbi maliyyə çatışmazlığı, həm kredit, həm də tədqiqat və inkişafın cəlb olunmasının yüksək qiyməti, bir məhsulun ömrünün azalması və bahalı texnologiyaların kompleks istifadəsinə ehtiyac ola bilər. Sektor institutları, universitetlər, holdinqlər, maliyyə və sənaye qrupları və digər dərnəklərə əsaslanan innovasiya mərkəzləri üçün kompleks yenilik sistemləri mümkündür. İnnovasiyanın idarə edilməsi üçün sahələrarası təşkilati sistemlərə texnoloji parklar, dövlət dəstəyi ilə elmi-texniki mərkəzlər və xüsusi müstəqil firmalar daxildir.

Bu gün Rusiyada sənaye müəssisələrinin təxminən üçdə biri yenilikçi fəaliyyət göstərir, yenilikçi bir yanaşmaya yönəlmiş xidmət təşkilatlarının sayı daha azdır. Rusiya təşkilatları, ilk növbədə, innovasiya idarəetməsi sahəsində aşağıdakı xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur (Алиев Ш.Т 2014: с.345).

- təşkilatların əhəmiyyətli bir hissəsində yenilik xərclərinin minimuma endirilməsi;
- elmi və texnoloji tərəqqinin dünya səviyyəsindən geri qalması;
- tədqiqat qruplarının, qrupların, məktəblərin və müəssisələrin olmaması;
- yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin mühacirəti;
- mövcud maddi-texniki, istehsal, iqtisadi və sosial-təşkilati strukturların işində çevikliyin olmaması;
- innovasiya proseslərinin yüksək vaxt xərcləri;
- yeniliklərin məhdud yayılması;
- yeniliyə marağın olmaması.

Rusiya təşkilatlarının sürətləndirilmiş yenilikçi inkişafının əsas maneəsi həm makro səviyyədə, həm də konkret təşkilatlar səviyyəsində iqtisadiyyatın bürokratiyasıdır. İnnovasiya işçilərdən təşəbbüskarlıq yaradıcılığı və şirkət rəhbərliyindən təşəbbüskar liderlik tələb edən sosial bir fenomendir. Üstəlik, problemlər yenilikçi fikirlərin olmaması ilə deyil, yenilik üçün daha əlverişli şəraiti olan inkişaf etmiş ölkələrə köç etmələri səbəbindən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin

və sahibkarların çatışmazlığı nəticəsində yaranır. Bu gün Rusiyada yenilik proseslərinin tənzimlənməsi və dövlət tərəfindən qorunması üçün lazım olan bir nəzarət yoxdur

Qlobal innovasiya menecmentinin inkişafındakı əsas tendensiyalar arasında mütəxəssislər, əksinə, yenilikçi inkişaf üçün xərclərin artdığını və texnoloji şaxələndirilmədəki artımı, patentləşdirmənin artdığını və texnologiyaların, istehsalın və marketinqin inteqrasiya olunmuş inkişafını qeyd edirlər. Sənayeləşmiş ölkələri elmi və yenilikçi inkişaf meyarına görə şərti formada üç yerə bölmək olar:

- elmdə liderliyə, ölkənin tədqiqat və istehsal dövrünün bütün mərhələlərini əhatə edən irimiqyaslı yenilikçi layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir: ABŞ, İngiltərə, Fransa;

- innovasiyaya və əlverişli bir innovasiya mühitinin yaradılmasına yönəlmiş ölkələr: Almaniya, İsveç, İsveçrə;

- global elmi və texnoloji tərəqqiyə və ölkədə müxtəlif elm sahələrinin eyni vaxtda inkişafına yönəldilmiş yenilikçi bir infrastruktur inkişaf etdirərək yenilik proseslərini stimullaşdırmaq: Yaponiya, Cənubi Koreya.

ABŞ-ın innovasiya siyasətinin prioritet sahələrindən biri də elmi-texniki tərəqqinin təşviq edilməsidir. Son on ildə elmi və texnoloji dəyişikliklər ticarət, bankçılıq, qida və dərman istehsalı sahələrini təsir etmişdir. Təşkilatların yenilikçi fəaliyyəti, avtomatizasiyanın sənayedə yayılmasına, inteqrasiya olunmuş innovasiya idarəetmə sistemlərinin istifadəsinə və yeni elmi tədqiqat metodlarının meydana çıxmasına kömək edir.

ABŞ-da hökumət, riskli kapital fondlarının və tədqiqat mərkəzlərinin yaradılmasını təşviq edir. ABŞ Milli Elm Fondunun təklifinə görə, ən yaxşı tədqiqat mərkəzləri və riskli kapital fondları fəaliyyətinin ilk 5 ilində federal büdcədən tam və ya qismən maliyyələşdirilə bilər. Dövlət elmi intensiv tədqiqatları tam həcmdə maliyyələşdirir. İnnovasiyaların yayılması üçün mərkəzlər və innovasiya sahəsində konsaltinq mərkəzləri şəbəkəsi yaratdığına görə dövlət innovasiya bazarının formalaşmasına töhfə verir. ABŞ-da, büdcə araşdırmaları yolu ilə patentləşdirilmiş və federal hökumətə məxsus ixtirələrdən kommersiya məqsədləri üçün istifadə

etmək pulsuz lisenziya almaq da mümkündür. İnnovasiya sahəsində idarəetmə qərarlarının proqnozlaşdırılmasına, standartlaşdırılmasına, optimallaşdırılmasına, innovativ layihələrin dövlət ekspertizasına, innovasiyaların dövlət statistikasının aparılmasına çox diqqət yetirilir. Bu amillərin birləşməsi yalnız sənaye müəssisələri tərəfindən deyil, xidmət sektorundakı təşkilatlar tərəfindən də müxtəlif növ innovasiya idarəetmə sistemlərinin aktiv inkişafını və tətbiqini müəyyənləşdirir.

Almaniya da ABŞ kimi böyük elmi potensiala sahibdir, bu ölkədəki tədqiqat və inkişaf maliyyəsi isə dünyada ən yüksək xərclərdən biridir. Almaniya adambaşına patent almaqda dünya liderlərindən biridir. Bununla birlikdə, maşınqayırma sənayesində, xüsusən də avtomobil sənayesində təşkilatlar artan yenilikçi fəaliyyət ilə xarakterizə olunursa, yeni texnoloji sahələr, məsələn, informasiya, rabitə və ya bioloji tədqiqatlar ABŞ, Yaponiya və Böyük Britaniyaya nisbətən daha az inkişaf etmişdir. Alman təşkilatların əksəriyyəti innovasiya fəaliyyətlərini özlərinə məxsus unikal innovasiya sistemlərinə əsaslanaraq idarə edirlər. Üstəlik, yenilikçi fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində sinergetik effekt əldə etmək üçün təşkilatları birləşdirməyə meyl var.

Yaponiyanın innovasiya idarəetmə sisteminin xarakterik xüsusiyyəti dövlət və özəl təşkilatlar arasında inkişaf etmiş üfüqi əlaqələrin olmasıdır. Yaponiyada innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması və elm və texnologiyanın bütün inkişaf sahələrini əhatə edən vahid innovasiya siyasətini formalaşdırma qabiliyyəti ilə seçilir. Dövlət tərəfindən verilən dəstək, dövlət büdcəsindən mövcud nazirlik və idarələrə maliyyə mənbələrinin paylanması yolu ilə təşkilatların yenilikçi fəaliyyətlərinə məqsədyönlü təsir göstərməkdə özünü göstərir. Yaponiya hökumət laboratoriyalarında, özəl firmalarda və tədqiqat təşkilatlarında tədqiqatlar fəal şəkildə aparılır.

Yapon təşkilatlarında innovasiya idarəetmə sistemi vahid yanaşma ilə xarakterizə olunur. Yeni məhsul inkişaf xidməti ümumiyyətlə müəssisənin bütün sahələrini əhatə edir. Yapon təşkilatlarında yenilikçi layihələr həm üst menecerlər, həm də yerli menecerlər tərəfindən rəhbərliklə qarşılıqlı təsir müddətində irəli sürülə bilər. Yaponiyada işçiləri stimullaşdırmaq üçün yeniliyi təşviq edən geniş bir təcrübə

mövcuddür. Məhsulun keyfiyyətini yaxşılaşdıran ən yaxşı yenilikçi təkliflər həyata keçirilir.

Təşkilatların yenilikçi fəaliyyətinin mahiyyəti İnnovativ fəaliyyətin əsasən sənaye müəssisələri tərəfindən məcburi, epizodik idarə edilməsi. İnnovasiya fəaliyyətinin sistemli əsaslarla idarə olunması. Təşkilatlardakı yenilik proseslərini idarə etmək üçün sistemlərin inkişaf səviyyəsi idarəetmə keyfiyyətinin və bütövlükdə şirkətin fəaliyyətinin nəticələrinin ən vacib göstəricisidir.

İnnovasiya idarəetmə sistemlərinin əsas üstünlükləri İnnovasiya idarəetmə sistemləri böyük ölçüdə adaptivdir, bu da yenilik idarəetmə metodlarında böyük dəyişikliklərin mümkünlüyünü nəzərdə tutur. Geniş miqyaslı innovativ layihələrin həyata keçirilməsinə, çox məqsədli araşdırmalara və alternativ yeniliklərin tətbiqinə imkan verirlər. Yenilikçi layihələrin sürətli bir şəkildə həyata keçirilməsi, yenilikçi fəaliyyətlərin idarə olunması çoxsaylı strukturların formalaşması, məsuliyyəti artırmaq üçün matris strukturlarından istifadə və ixtisaslı mütəxəssislər arasında funksiyaların dəqiq bölüşdürülməsi mövcuddür. Fikirlərin fəal nəslə, tədqiqat, marketinq, istehsalat fəaliyyətlərini vahid bir təşkilatı bilikdə birləşdirərək sürətlə yayılması.

Səhmdarlar strateji qərarlar qəbul edir və təşkilatın yenilik siyasətini müəyyənləşdirirlər, menecerlər yenilik strategiyasını həyata keçirirlər. Səhmdarlar və rəhbərlik bir komanda kimi fəaliyyət göstərir. Səhmdarlar strateji qərarlar qəbul edir və təşkilatın yenilik siyasətini müəyyənləşdirirlər, menecerlər yenilik strategiyasını həyata keçirirlər.

İnnovasiya idarəetmə sistemlərinin əsas çatışmazlıqları:

- İnnovasiya proseslərinin həddən artıq müddəti;
- radikal yeniliklərin ümumi həcmdə aşağı payı;
- yeniliyə marağın olmaması və ya yenilik proseslərinə kifayət qədər diqqət yetirilməməsi;
- İnnovasiya fəaliyyətinin idarəedilməsində menecerlərin təcrübəsinin olmaması.

Innovasiya siyasəti sahəsində verilən qərarların tənziqlənməsi üçün əhəmiyyətli vaxt xərcləri. Təşkilatlar tez-tez bölmələrinin yenilik fəaliyyətlərinə rəhbərlik edəcək mərkəzi bir mexanizmdən məhrum olurlar.

- Fundamental tədqiqat layihələrinə kifayət qədər diqqət yetirilməməsi;
- Uzunmüddətli perspektivdə ticari tətbiqi olan fikirlərin, yeniliklərin işlənilib hazırlanmasının tez-tez rədd edilməsi.

Vençur maliyyələşdirilməsindən istifadə dərəcəsi Əsasən texnoloji yeniliklərə diqqət yönəldən risk investorlarının vəsaitləri praktik olaraq istifadə olunmur. Şirkətin daxili mənbələri. Müəssisə kapitalı təşkilatlardakı yeniliyin əsas mühərrikidir.

Innovasiya idarəetmə sistemlərinin inkişafında dövlətin rolu:

- Təşkilatların innovasiya idarəetmə sistemlərinin inkişafında hökumətin rolu artır;
- Dövlət tərəfinin biznes strukturlarından yenilikçi fəaliyyətlərə motivasiya əhəmiyyətsizdir;
- Milli innovasiya idarəetmə sisteminin formalaşdırılması.

Dövlət təşkilatların yenilikçi fəaliyyətinin koordinatorudur. Dövlət-özəl yenilikçi tərəfdaşlıq sistemi formalaşmışdır. Təşkilatların innovasiya sistemləri milli innovasiya idarəetmə sistemlərinə daxil edilmişdir. Dövlət elmi tədqiqat aparıcı təşkilatlara dəstək verir, sahibkarlığı stimullaşdırır, təşkilatlar yenilikçi layihələrin həyata keçirilməsində kommersiya riskini öz üzərinə götürür.

İşçilərin innovasiya fəaliyyətinə cəlb olunma dərəcəsi – Düşük və Orta Yüksəkliyə əsaslanan qeyri-müəyyən bir yenilik idarəetmə sistemi: komanda işinə əsaslanan bir yenilik idarəetmə sistemi; bir nəfərlik idarəetmə; Müəssisələrin yenilikçi inkişafındakı kadrların tanınması rəhbərliyin təsdiqlənməsi, məlumat əldə etmə, təbliğdə özünü göstərir.

Innovasiya idarəetmə sistemlərinin tətbiqində beynəlxalq təcrübənin təhlili bu sahədəki əsas tendensiyaları formalaşdırmağa imkan verir:

- dövlətin və şirkətlərin rəhbərliyinin təşkilatın milli və strateji yenilik siyasəti prinsiplərinin müəyyən edilməsində rolunun gücləndirilməsi;

- innovasiyanın özü qloballaşması;
- təşkilatlarda innovativ fəaliyyətin idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi;
- əsas tədqiqat və inkişafın elmi və tədqiqat mərkəzlərində, laboratoriyalarda, o cümlədən dövlətin dəstəyi ilə cəmləşdirilməsi;
- xarici təşkilatların yenilikçi fəaliyyətinin inkişafında Rusiya təşkilatlarının geriləməsi.

Bu gün daxili və xarici bazarlarda tələb olunan yeni məhsulların inkişafı və istehsalına yönəldilmiş müasir rus təşkilatlarında yeniliklərin idarə olunması üçün çevik və inteqrasiya edilmiş sistemlərin yaradılması və idarəetmə tərzini də daxil olmaqla təşkilati formaların və idarəetmə funksiyalarının dəyişdirilməsi əsas amildir. dünya arenasında rəqabət qabiliyyətlərinin təmin edilməsi.

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN İNKİŞAFININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

2.1. Dövlət tənzimlənməsində innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin mövcud vəziyyəti

Müasir dünyada, ölkənin iqtisadi inkişafını müəyyən edən amillər və mənbələrin rolunda ciddi dəyişikliklər olmuşdur. İqtisadi böyüməni təyin edən ənənəvi mənbələrin tükənməsi yenilikçi proseslər sisteminin, elmi biliklərin, yeni texnologiyaların və bu yeni mal və xidmətlər nəticəsində bir sistemin formalaşmasını və inkişafını tələb edir. İnnovasiya yaxın gələcəkdə inkişafının prioritet sahəsi olaraq qalacaq ölkələrin müasir iqtisadiyyatının ayrılmaz xüsusiyyətinə çevrilir.

İnnovativ bir iqtisadiyyatda əsas (əsas) qaynaq sənaye iqtisadiyyatında olduğu kimi maddi istehsal amilləri deyil, strukturunda tədqiqatçıların və inkişaf etdiricilərin intellektual işlərinin nisbətinin kəskin artdığı əmək faktorlarıdır.

Dünya iqtisadiyyatının hazırkı vəziyyəti göstərir ki, innovativ fəaliyyətin inkişaf etdirildiyi ölkələr əhəmiyyətli bir rəqabət üstünlüyü qazanırlar ki, bu da istehsal etdikləri intellektual məhsulların və adi malların və xidmətlərin yenilikçi olduğu ölkələrin artan tələb malları olması ilə özünü göstərir.

Bölgənin ən dinamik inkişaf edən ölkəsi olan müasir Azərbaycanda yenilikçi fəaliyyətin inkişafına diqqət artır. Bu gün dünya bazarlarında neftin qiymətləri aşağı düşdükdə, ölkə iqtisadiyyatının neft ixracatından asılılığının azaldılması məsələsi aktuallaşır. Ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunu davamlı inkişaf etdirmək, Azərbaycan iqtisadiyyatının alternativ inkişaf mənbələrini yaratmaq, xarici investorlar üçün yerli bazarların investisiya cəlbediciliyini artırmaq üçün informasiya texnologiyaları sektorunun inkişafını təmin etmək, yaratmaq lazımdır kimi yenilikçi strukturlar şəbəkəsi innovasiya mərkəzləri, texnoloji komplekslər, texnoparklar və biznes inkubatorlar, gələcək fəaliyyətlərinin idarə edilməsini yaxşılaşdırmaq.

Innovativ fəaliyyətin artan fəaliyyəti, əmək məhsuldarlığının artmasına, işsizliyin və inflyasiyanın azalmasına kömək edən bazar iqtisadiyyatında əsas amillərdən biridir. Məhsuldarlıq əsasən yenilik, investisiya və işçilərin təkmilləşdirilmiş təhsili və təhsili əsasında artır. Təcrübədə yenilik və investisiya (cəmi% 47) bir-biri ilə sıx əlaqədardır, bu səbəbdən yeni texnologiyaya yatırımlar iqtisadi böyüməni əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Müəssisələrin iflas materiallarından göründüyü kimi, dövriyyələrinin 80% -dən çoxu köhnəlmiş məhsulların payına düşdüyü və yeni məhsulların dövriyyədəki payı 5% -dən çox olmadığı zaman kritik bir vəziyyətdə qalırlar (Алиев Ш.Т. 2019).

Beləliklə, yeniliyin səmərəli iqtisadi inkişaf üçün əsas olduğu qənaətinə gələ bilərik.

Innovativ fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün müvafiq motivasiyanın yaradılması dövlət siyasətinin ən vacib vəzifəsi olmalıdır. Elmin inkişafı üçün ayrılan dövlət vəsaiti hər hansı bir ölkənin bu gününə və gələcəyinə yönəldilən investisiyalardır, lakin, deyəsən, ölkəmizdəki vəziyyət son dərəcə əlverişsiz olduğundan aşağıdakı məlumatlarla sübut edildiyi üçün bunu unutmuşuq. Tədqiqatçılar tərəfindən aparılan sosioloji sorğular göstərir ki, müəssisələrin yalnız üçdə biri yeniliyi rəqabət qabiliyyətinin artırılması, keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və ya maya dəyərinin azaldılması üçün zəruri şərt hesab edir. Şirkətlərdə yenilikləri, xüsusən də radikalları tətbiq etməyə meyli deyillər və bununla bağlı bir çox dəlil var .

İqtisadi inkişaf məqsədləri üçün elmin əhəmiyyətinin qiymətləndirilməməsi şəraitində bir sıra sahələrdə elmi bu gün tədqiqatçıların “qalıq” potensialı və həvəsindən dolayı mövcud olma ehtimalını tükənmək ərəfəsindədir. Elmin maddi-texniki bazası sürətlə qocalır. Müəssisələrinin yenilikçi fəaliyyətinin payı 5% -dən çox deyil ki, bu da inkişaf etmiş ölkələrə nisbətən 10-15 dəfə aşağıdır . Vacib bir gerçəyi qeyd etmək lazımdır: 90-cı illərin sonunda daxil olmaqla keçid dövründə olan yeni sənayeləşmiş ölkənin araşdırmaları, dörd ümumiləşdirici göstəriciyə əsasən innovasiya fəaliyyətinin təhlilinin aşağıdakı nəticələrini verdi (Алиев Ш.Т. 2019).

✓ Ölkənin texnoloji rəqabət qabiliyyətinə nail olmağa yönəlmiş hərəkətləri qiymətləndirmək üçün bir göstərici kimi başa düşülən milli oriyentasiya (Rusiya Cənubi Afrika ilə Argentina arasında 15-ci yerdədir);

✓ Müasir, texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş bir ölkənin işləməsi üçün zəruri olan maddi, insan, təşkilati və iqtisadi qaynaqları dəstəkləyən sosial-iqtisadi infrastruktur (Rusiya Çin, Hindistan, Macarıstan, Argentinanı qabaqlayır, lakin Polşa və Venesuelanın arxasında 9-cu yerdədir);

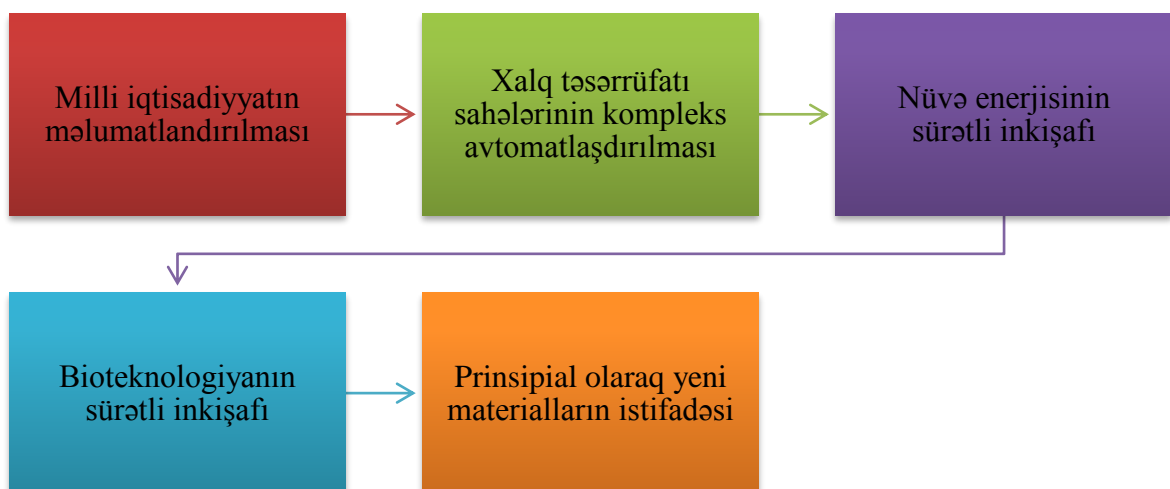
✓ Texnoloji quruluş, yəni yeni texnologiyaların inkişafına, istehsalına və satışına imkan verən sosial-iqtisadi qurumlar (Rusiya böyük fərqlə birinci yerdədir);

Beləliklə, nəticəyə gəlmək olar ki, yenilik, insani yenilik üçün yüksək potensial, ilk növbədə insan və çox aşağı nəticə göstəriciləri arasında kəskin bir uyğunsuzluq ilə xarakterizə olunur.

Dövlət innovasiya fəaliyyətini birbaşa və dolaylı metodlarla tənzimləyir. Birbaşa dövlət tənzimləmə sistemində əsas yer AR-GE (Xarici Araşdırma Təşkilatı) və innovasiya layihələrinin büdcə fondlarından maliyyələşdirilməsi, hüquqi tənzimləmə və innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılmasıdır.

Dövlətin elm üçün ayırdığı vəsait həmişə məhdud olduğundan mövcud bütün maliyyə ehtiyaclarını ödəmədiyi üçün problem elmi və texnoloji inkişafın prioritet sahələrinin müəyyənləşdirilməsində ortaya çıxır.

Sxem 1: Texnoloji inkişafın prioritet sahələri

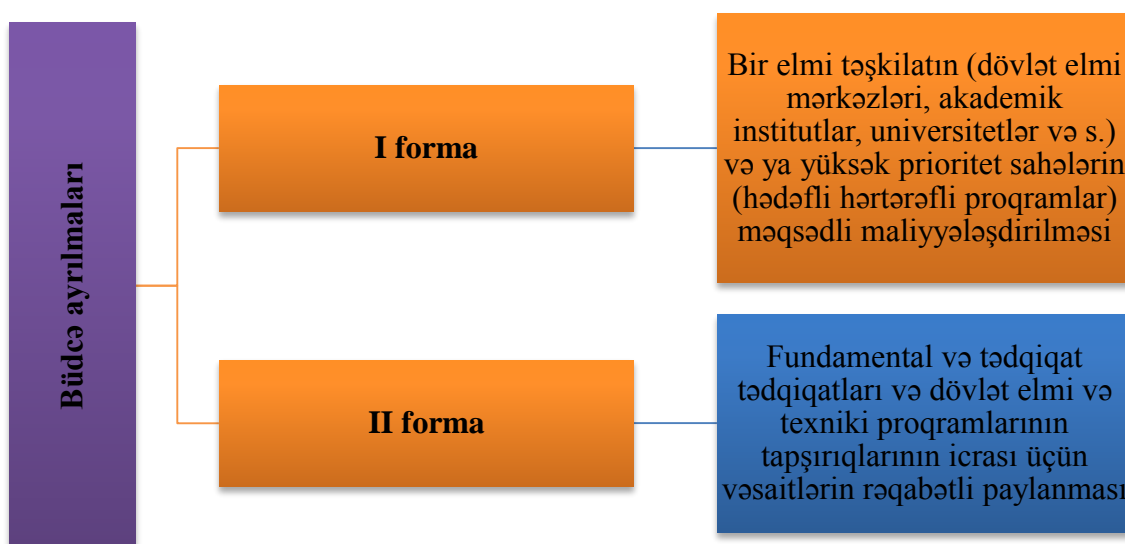

Mənbə: Tağıyev A.M. 2014: materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Burada bir qayda var: AR-GE (Xarici Araşdırma Təşkilatı) nəticələrinin kommersiyalaşdırılması imkanları artdıqca dövlətin maliyyələşdirmə payı azalır. Dövlət fondları və müəssisələrin öz xərclərinin nisbətinin sabit olmadığını və müxtəlif iqtisadi şərtlərin təsiri altında dəyişdiyini qeyd etmək lazımdır.

Birbaşa büdcə ayrılmaları iki formanın birləşməsi əsasında həyata keçirilir (Анискин Ю.П., Моисеева Н.К. 2015: с.192).

Sxem 2: Büdcə ayrılmaları

Mənbə: Анискин Ю.П., Моисеева Н.К. 2015: materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Büdcə vəsaitlərinin ayrılması və əlavə maliyyələşdirmə mənbələrinin cəlb edilməsi qaydalarını müəyyənləşdirmək üçün fondlar yaradılır:

1. fundamental tədqiqatların inkişafını təşviq etməyi və elm adamlarının elmi keyfiyyətlərini yüksəltməyi hədəfləyir və geri dönməz əsasda fondlar təmin edir (subsidiya şəklində) qeyri-kommersiya təşkilatıdır və mənfəət əldə etmək məqsədi güdmür. Fondun vəsaitləri dövlət ayrılmalarından (elm üçün büdcədən ayrılan vəsaitin ən azı 3% -i), müəssisə, müəssisə, təşkilat və vətəndaşlardan könüllü

ayırmalar və digər maliyyə mənbələri hesabına formalaşır. Elmi tədqiqatları dəstəkləmək üçün fondun vəsaitləri elmi təşkilatın departament mənsubiyyətindən və hüquqi statusundan asılı olmayaraq müsabiqə əsasında ayrılır. Bu məqsədlə fond ekspertiza və layihələrin rəqabətli seçimini təşkil edir, maliyyələşdirir və ayrılan vəsaitlərin istifadəsinə nəzarət edir.

2. faizsiz əsasda güzəştli kreditlər verməklə tədqiqat və inkişaf mərhələsindəki layihələri dəstəkləyir. Vəsaitlərinin əsas alıcıları təşkilatlar və kiçik müəssisələrdir.

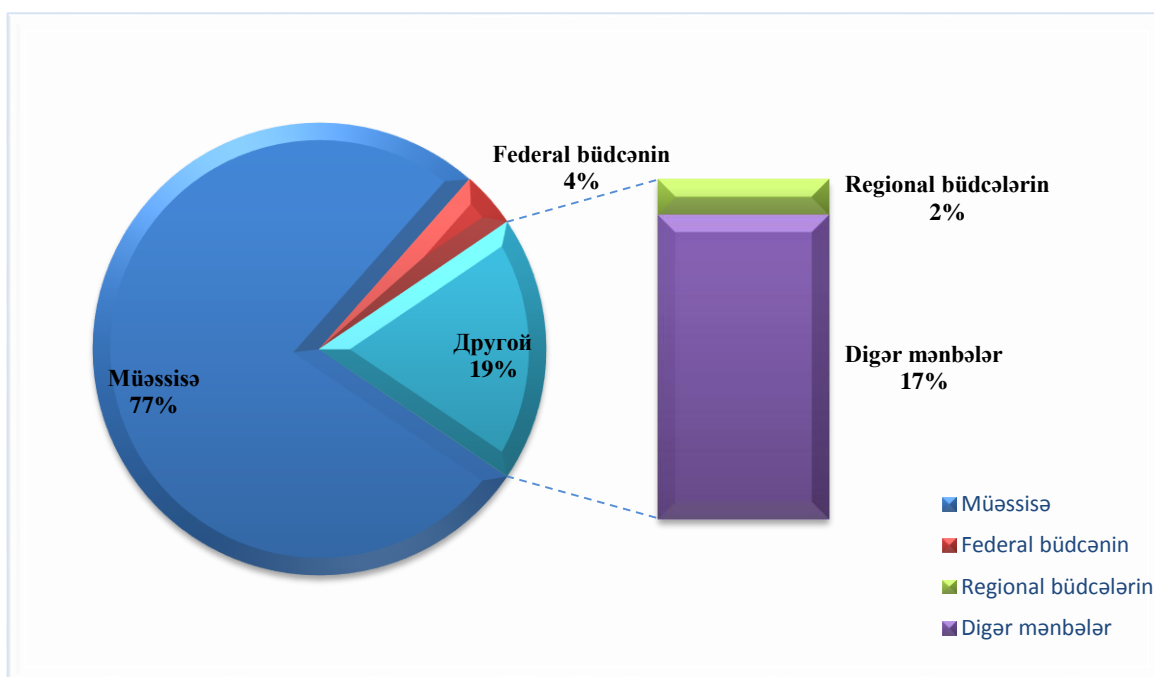
3. Elmi-Texniki Sferada kiçik bilik tələb edən firmalara, biznes inkubatorlarına, yenilikçi mühəndislik mərkəzlərinə və digər bu kimi müəssisələrə maliyyə yardımı göstərmək məqsədi daşıyır. Vəqf Elm Nazirliyi və Kiçik Sahibkarlığa Kömək Fondu ilə birlikdə fəaliyyət göstərən dövlət qeyri-kommersiya təşkilatıdır. Fondların formalaşması üçün əsas mənbələr büdcə ayırmalarıdır (maliyyələşdirmə üçün federal büdcə ayırmalarının ən azı 1% -i). Kiçik yenilikçi müəssisələrə maliyyə yardımı həm ödənişli (geri qaytarılabilir), həm də pulsuz, lakin hər halda rəqabət əsasında, müvafiq elmi, texniki və iqtisadi ekspertizadan keçdikdən sonra verilir.

4. Məqsədləri elmi və texnoloji tərəqqinin prioritet sahələrində ən vacib yenilikçi layihələrin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi, rəqabətqabiliyyətli texnologiyaların və sənaye sahələrinin inkişafı, habelə yeni məhsul növlərinin inkişafı üçün fəaliyyət göstərməkdir. Fonda dövlət ayırmaları dövlət mərkəzləşdirilmiş kapital qoyuluşlarının 1,5% -i həcmində müəyyən edilmişdir.

Qanunvericilik, xərclər hissəsinin ən azı 3% -nin mülki AR-GE-nin (Xarici Araşdırma Təşkilatı) maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılmasını nəzərdə tutur. Yeniliklərin birbaşa dövlət tənzimlənməsinin elmi və texniki prosesləri sürətləndirmək, onları düzgün yönəltmək və səmərəliliyinin artırılmasına kömək etmək üçün real bir fürsət olduğunu qeyd etmək vacibdir.

Aşağıdakı qrafikdən məlum olur ki, innovasiya fəaliyyəti xərclərinin 77% -i müəssisələrin, 4% -i federal büdcənin, 2% -i regional büdcələrin və 17% -i digər mənbələrin payına düşür.

Qrafik 1: İnnovasiya fəaliyyəti xərclərinin pay nisbəti

Mənbə: Tağıyev A.M. 2014: materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Aparıcı sənaye cəhətdən dövlət büdcəsinin AR-GE-yə milli xərclərdəki payı çox geniş yayılmışdır: ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa - 50-55%; Almaniya - təxminən - 40%, Yaponiya - 30% .

Beləliklə, təqdim olunan müqayisə ölkəmizdə yenilikçi fəaliyyətlərə dövlət tərəfindən maliyyələşdirmə səviyyəsinin çox aşağı olmağına imkan verir.

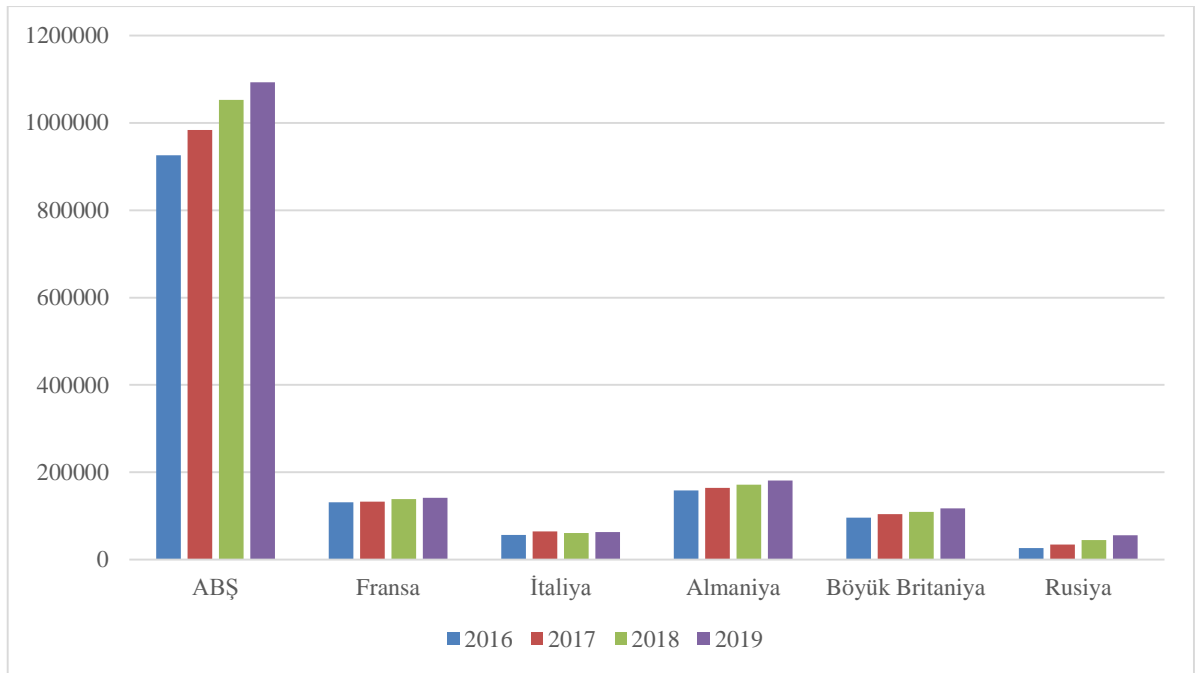
Təhsil müəssisələri, işçilərin peşə hazırlığı və yenidən hazırlanması və elmi inkişaf mərkəzləri üçün maliyyə artır. Cədvəl 1 təhsil xərclərindəki artımdan xəbər verir. 2018-ci ilə qədər təhsil dəyəri 74.317 milyon dollara yüksəldi.

Cədvəl 1: Dünya üzrə təhsil xərcləri

Ölkə	Təhsil xərcləri (milyon ABŞ dolları)			
	2016	2017	2018	2019
ABŞ	925 712	984 192	1 053 000	1 093 000
Fransa	131 528	132 678	138 377	141 421
İtaliya	56 575	64 581	60 532	63 353
Almaniya	158 567	164 442	171 861	181 287
Böyük Britaniya	96 293	104 451	109 392	117 101
Rusiya	26 599	34 402	44 597	55 921

Mənbə: Tağıyev A.M. 2014: materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Qrafik 2: Dünya üzrə təhsil xərcləri

Mənbə: Əhmədov M.A., Hüseyn A.C. 2019: materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Qanuni tənzimləmə eyni zamanda birbaşa innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi metodlarına da istinad edilməlidir. Burada əsas 23.08.1996-cı il tarixli “Elm və Dövlət Elmi-Texniki Siyasəti haqqında” Qanundur. Siyasətinin formalaşdırılması istiqamətlərini, prinsiplərini və prosedurunun müəyyənləşdirir; elmi və elmi-texniki fəaliyyətin dövlətdə, cəmiyyətdə, iqtisadiyyatda yeri; tədqiqatçının hüquqi statusu; elmi təşkilatların növləri, elmi fəaliyyətin idarə edilməsi prinsipləri, elm sahəsindəki federal və regional səviyyələrdə dövlət qurumları arasında qarşılıqlı əlaqələrin əsas formaları müəyyən edilmişdir; beynəlxalq elmi və elmi-texniki əməkdaşlığın tənzimlənməsi üçün hüquqi bazanı əks etdirir. Bu qanuna əlavə olaraq, yeniliyin tənzimlənməsinə təsir göstərən bir sıra digər qanunvericilik aktları mövcuddur. Bunlar “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında”, “Təhsil haqqında” və s. Qanunlardır. Yenidənqurma sahəsində sahibkarlığın inkişafı üçün vacib şərt olan sahibkarlıq subyektlərinin hüquqi münasibətlər sistemini quran ölkənin Mülki Məcəlləsində bəzi məsələlərə baxılır (Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. 2015: с.927-930).

İnnovasiya sistemi adətən müəssisənin tənzimləyici sənədlərində (nizamnamə, müddəalar) təsbit edilmiş yenilikləri müşayiət edən təşkilatın elementləri və onların arasındakı əlaqələr kimi başa düşülür.

İnnovasiya sisteminin yaradılması aşağıdakı məqsədləri daşıyır:

- ✓ məhsulların və müəssisənin özünün rəqabət qabiliyyətini artırmaq;
- ✓ müəssisənin iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etmək;
- ✓ müəssisənin davamlı inkişafı üçün yenilikçi bir əsas yaratmaq.
- ✓

Sxem 3: Müəssisənin innovasiya sisteminin funksiyaları

Mənbə: Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. 2015: с.92.

İnnovasiyalar bir müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyi amilidir, müəssisənin ətraf mühit şəraitinə uyğunlaşma qabiliyyətini artırır, istehsal ehtiyatlarından səmərəli istifadəni təmin edir, müəssisənin yeni məhsul bazarlarını tapmaq və fəth etmək qabiliyyətini artırır və müəssisənin inkişafının sabitliyini artırır. İnnovasiya sisteminin uğurlu fəaliyyəti üçün maliyyə dəstəyi vacibdir. İyirmi birinci əsrin iqtisadi ideologiyasına uyğun olaraq, aktual problemlərdən biri də innovasiyaya əsaslanan inkişaf strategiyasının formalaşdırılması, mövcud yenilikçi potensialın təhlili və yenilikçi strukturların fəaliyyətinin səmərəli tənzimlənməsidir.

Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin əsas inkişaf tendensiyaları bu ölkələrin iqtisadiyyatını məlumat, bilik, informasiya texnologiyaları və yeniliyə arxalanaraq inkişaf etdirməyə yönəlib. Belə bir iqtisadiyyatın formalaşması prosesi texnoparklar da daxil olmaqla yenilikçi strukturların yaradılmasını zəruri etdi. Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcək inkişafında texnoparkların yaradılması da prioritet vəzifələrdən biridir. Buna görə də, “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu texnoparkların yaradılması və idarə olunması ilə əlaqələrin tənzimlənməsini təmin edir və orada sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili qaydalarını da müəyyənləşdirir.

Ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafının təmin edilməsi və rəqabət qabiliyyətinin artırılması, innovasiya və İKT əsaslı sənaye sahələrinin genişləndirilməsi, elmi tədqiqatların aparılması və yeni informasiya texnologiyalarının inkişafı üçün müasir komplekslərin yaradılması məqsədi ilə Yüksək Texnologiyalar Parkı (YTP) yaradılmışdır. Yüksək Texnologiyalar Parkı informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, telekommunikasiya və kosmik, enerji və yeni yüksək texnologiyaların inkişafı sahələrində araşdırmalar aparacaqdır.

Bir YTP-nin yaradılması və ölkə iqtisadiyyatının innovativ inkişafı ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunun inkişafına, ixrac potensialının artırılmasına, məşğulluğa, iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinə, yenilikçi və bilik əsaslı iqtisadiyyatın yaradılmasına, istehsalın genişləndirilməsinə imkan verəcəkdir. rəqabət qabiliyyətli məhsullar, ölkənin investisiya cəlbediciliyini artırmaq və yenilikçi sahibkarlığı inkişaf etdirmək.

Layihələrin həyata keçirilməsinə qoyulan risk (kapital) kapitalının 15% -də tamamilə itirildiyi, 25% -də zərər gətirdiyi, 30% -də çox təvazökar bir mənfəətin olduğu təxmin edilir. Bununla birlikdə, qalan 30% hallarda əldə edilən müvəffəqiyyət və əldə edilən mənfəət, yatırılmış vəsaiti 30-200 dəfə örtməyə imkan verir.

Riskli kapital şirkətlərinin iki təşkilati forması mövcuddur (Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. 2015: с.927-930).

✓ müstəqil müəssisə təşəbbüsləri;

✓ iri müəssisələrin daxilində yerləşən firmalar.

Dolayı tənzimləmə tədbirləri arasında mərkəzi yeri iki yolla həyata keçirilən innovasiya fəaliyyətinin vergi tənzimlənməsi tutur (Əliyev T., Babayev L. 2013: s.452).

1) vergiyə cəlb olunan bazanı azaltmaqla (müxtəlif növ innovativ xərclərin istehsal xərclərinə aid olunması yolu ilə həyata keçirilir);

2) vergi dərəcələrini azaltmaqla, vergi ödəmələrini çıxarmaqla (müxtəlif güzəştlərdə əks olunur).

Hal-hazırda əsas yenilikçi mənfəət vergisi fayda vergiyə cəlb olunan mənfəətin azaldılmasından ibarətdir, lakin ümumi vergi mənfəətinin 10% -dən çox olmamaqla. İnnovasiya prosesi üçün bu “virtual” bir faydadır: mövcuddur, amma əslində işə yaramır. İnnovatorlar mənfəət olduqda deyil, yeniliyə investisiya qoymağı lazım olduqda köməyə ehtiyac duyurlar.

Ən vacibi, fikrimizcə, vergi yükünün əhalinin varlı təbəqələrinin gəlirlərinə və daşınmaz əmlakına mütərəqqi vergitutma yolu ilə ötürülməsidir. Gəlir vergisi əvəzinə hər hansı bir təşəbbüskarın artıq mənfəətinə (kapitaldakı marjinal qazancın artması ilə) icarə vergisinin tətbiq edilməsi və yaranan artıq gəliri istehsalın inkişafına və yeni yüksək səmərəli texnologiyaların tətbiqinə yönəldən bütün müəssisələri icarə vergisindən azad etmək lazımdır.

Əhəmiyyətli bir addım, innovasiyalar üçün vergi güzəştləri dövlət proqramının hazırlanması və qəbul edilməsi olmalıdır (Əliyev T., Babayev L. 2013: s.452).

1) təşkilatın AR-GE-yə (Xarici Araşdırma Təşkilatı) illik xərclərini artırmaq üçün vergi güzəştləri (3-4 dəfə artımla vergiyə cəlb olunan mənfəətin müəyyən bir xərclə azaldılması), habelə özəl investisiyalar da daxil olmaqla elmə dəstək verməyə gedən fondların gəlir vergisindən azad edilməsi;

2) yenilikçi və elmi fəaliyyət göstərən təşkilatların əmlakına görə vergi toxunulmazlığı;

3) tədqiqat işləri üçün avadanlıq və materialların alınması üçün dövlət elmi və təhsil müəssisələrinin, akademik müəssisələrin bütün əməliyyatları üçün ƏDV-dən azad;

4) kəşflər, ixtiralar və sənaye nümunələri müəlliflərinə fərdi gəlir vergisi üzrə güzəştli dərəcənin tətbiqi;

5) Vergi Məcəlləsinə yenilik məsələlərini nəzərdən keçirəcək ayrı bir fəslin hazırlanması və tətbiqi;

6) maaşların kəskin artırılması da daxil olmaqla alimlərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması;

7) dövlət tərəfindən yenilikçi fəaliyyət göstərən bütün təşkilatlar üçün sürətli amortizasiya siyasətinin həyata keçirilməsi;

8) ali təhsil müəssisələrində universitetin yenilikçi inkişaflarından istifadə edəcək innovasiya mərkəzləri və bu cür mərkəzlər üçün vergi güzəştləri sistemi yaratmaq imkanı ilə ali və ali məktəbdən sonrakı təhsil haqqında qanuna dəyişikliklərin edilməsi.

Proqramın bütün elementlərinin məcmu olaraq həyata keçirilməsi müsbət nəticə verəcək və bu dəyişikliklərin bazar subyektlərinin maraqları nəzərə alınmaqla qəbul edilməsi lazımdır, əks halda onların effektivliyi aşağı olacaqdır.

Bu proqramı həyata keçirmək üçün əhəmiyyətli büdcə xərcləri tələb ediləcək və fikrimizcə, haqlı olacaq, çünki dünya iqtisadi elmində elmi nailiyyətlərin ÜDM artımına verdiyi töhfənin 50% -i keçdiyi sübut edilmişdir.

Praktik olaraq ümumiyyətlə qəbul edilir ki, hazırda ölkəmizdə innovativ fəaliyyətin inkişafı üçün heç bir iqtisadi şərait yoxdur və ümumilikdə qanuni olaraq təsbit edilmiş “yenilikçi fəaliyyət” anlayışı belə yoxdur. Beləliklə, ilk növbədə söylər burada cəmləşdirilməlidir.

Təklif olunan tədbirlər, vergi qanunvericiliyinin strukturundakı dəyişikliyə öz töhfəsini verməlidir ki, bu da əlverişli innovasiya mühitini təmin edəcək və intellektual məhsullar üçün sivil bazarın yaradılmasına səbəb olacaqdır. İnnovasiyaların tənzimlənməsi sahəsindəki fəal dövlət hərəkəti və rəqabətli sənaye və texnologiyasının inkişafına yönəlmiş dövlət dəstəyi olmadan bu sahədə irəliləyiş əldə edilə bilməz.

2.2. İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının institusional-hüquqi əsasları

İnnovasiya iqtisadiyyatı təhsilin yüksək səviyyədə inkişafını təmin edən yüksək keyfiyyətli insan kapitalının istehsalına və tədqiqat və inkişaf sahəsində təkmilləşdirilməsinə əsaslanır. Bu prosesin nəticəsi ənənəvi maddi və təbii kapitalın insan kapitalı ilə əvəz edilməsidir. Bu əvəzetmə iqtisadiyyatın yenilikçi yönümünün müəyyən edici xüsusiyyətidir.

Azərbaycan dövlətinin apardığı yenilik siyasəti istehsal, istehsalat, yeni bilik və texnologiyaların yayılması və tətbiqi üçün düzgün şəraitin formalaşmasını nəzərdə tutur. Belə ki, bu siyasət ilk növbədə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə yeni texnologiyaların imkanlarından istifadə edilməsinə, ölkənin bütün növ əmək potensialı üçün iş yerlərinin açılmasına yönəldilmişdir. Maraqlıdır ki, Azərbaycanda innovasiya siyasəti elm və texnologiyanın nailiyyətlərini istehsalata, eyni zamanda sosial sektora tətbiq etməyə yönəlmiş investisiya fəaliyyətinin formalarından biri kimi həyata keçirilir. Bura uzunmüddətli elmi-texniki proqramların icrası, iqtisadiyyatın strukturunu yaxşılaşdırmaq üçün istehsal güclərinin vəziyyətində keyfiyyət dəyişikliklərinin reallaşdırılması üçün fundamental tədqiqatların maliyyələşdirilməsi daxildir. Müasir dövrdə milli iqtisadiyyatın inkişafını xarakterizə edən ən vacib xüsusiyyətlərdən biri də sahibkarların innovativ fəaliyyətinin rasionallaşdırılmasıdır. Və bu, digər şeylər arasında yenilik idarəetməsinin səmərəliliyindən də asılıdır.

Eyni zamanda, nomenklatura genişlənir və yenilənir və məhsulların (malların, xidmətlərin) keyfiyyəti yaxşılaşdırılır, istehsal texnologiyaları yaxşılaşdırılır və bu cür fəaliyyətlərin nəticəsi təmin edəcək yeni keyfiyyətlərə malik yeni və ya əlavə mal və xidmətlərdir.

“Milli innovasiya sistemi” anlayışını təsvir edən bir çox tərif var. Beləliklə, OECD-nin (İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı) materiallarında milli innovasiya sistemini fərdi və qarşılıqlı əlaqədə yeni texnologiyaların inkişafını və diffuziyasını müəyyən bir sahə daxilində müəyyən edən özəl və dövlət sektorları ilə əlaqəli bir sıra təşkilatlar kimi təsvir edən bir neçə tərif verilmişdir. Müasir iqtisadi nəzəriyyədə həm yeni, həm də ayrı-ayrılıqda yeni texnologiyaların yaradılmasına və

yayılmasına müəyyən bir töhfə verən müxtəlif qurumların məcmusu olaraq təyin edilir; innovasiya proseslərinin dinamikasına təsir edən siyasətlərin formalaşdırılması və reallaşdırılması üçün dövlətin mənafeyinə xidmət edən əsasdır (Mahmudov M.M., Mahmudova İ.M. 2017: s.457).

İnnovasiya sistemi müəyyən bir ölkə üçün obyektiv olan müxtəlif amillərin təsiri altında yaranır. Ölkənin ölçüsü, təbii və əmək ehtiyatlarının mövcudluğu, qurumların tarixi inkişaf xüsusiyyətləri və sahibkarlıq fəaliyyəti formaları daxildir. Beləliklə, iqtisadiyyatın yenilikçi inkişafının effektivliyi yalnız müstəqil iqtisadi agentlərin (firmalar, elmi təşkilatlar, universitetlər və s.) Ayrı-ayrılıqda fəaliyyətinin nə qədər səmərəli olmasından, həm də kollektivin elementləri kimi bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqələrindən də asılıdır. Ən ümumi mənada qurumlar iqtisadi tarixin gedişində cəmiyyətin şüuruna dərinlən nüfuz etmiş normalar, adətlər və qaydalardır. İnsanların bir-biri ilə necə əlaqəli olduğunu, biliklərini necə öyrəni istifadə etdiklərini müəyyənləşdirməkdə əsas rol oynayırlar.

J. Hodgson, təşkilatların və rutinlərin üstünlüklərə, insanların davranışlarına təsirinin həm müsbət, həm də mənfi olacağını iddia etdi. Məsələn, bazarın fəaliyyətinin müsbət və ya mənfi nəticələri, hazırda cəmiyyətdə mövcud olan qurumlardan asılıdır. Həm də keçid sistemlərindəki islahatların müvəffəqiyyəti, iqtisadi sistemin ilkin vəziyyəti, islahatlara hazır olması ilə böyük ölçüdə müəyyən edilir.

İlkin institusional şərtlər spontan olaraq, çox vaxt kiçik və ya hətta təsadüfi amillərin təsiri altında yaranır. Bu sahədəki aparıcı tədqiqatçı B. Artur göstərdi ki, əhəmiyyətsiz tarixi hadisələr uzunmüddətli bir müddətdə buraxıla bilməz və ya ortalama edilə bilməz, nəticələrin başlanğıcını əvvəlcədən təyin edə bilirlər. Bu tarixi hadisələr, siyasi, texnoloji və institusional quruluşların ətalətinə görə müxtəlif amillərdən asılı olaraq sistemi mübadilələrin genişlənməsi və ya daralması vəziyyətlərinə gətirib çıxara bilən ilkin institusional məhdudiyyətlərdir (bazar prosesi ilə əlaqəli).

Yuxarıda göstərilənlərin konkret təsviri üçün yüksək iqtisadi artım templəri olan inkişaf etmiş Qərbi ölkələrinin təcrübəsinə istinad etmək olar. Bu dövlətlərin

iqtisadi uğuru əsasən inkişaf etmiş qurumların olması ilə bağlıdır: açıq iş rejimi, xüsusi mülkiyyət, istehsal amilləri üçün elastik bazar, vergilərin ədalətli səviyyəsi və onların ÜDM-dəki payı, həmçinin makroiqtisadi sabitlik və sabit bir siyasi sistemdir. Bəs hansı institusional şərtlər Qərb dünyasına yenilikçi potensialını qazanmağa və iqtisadi, siyasi və ideoloji arenalarda bu qədər əhəmiyyətli uğurlara imza atmağa imkan verdi? Beləliklə, D. North son iki əsrdə Qərbdə sürətli iqtisadi artım templərini təmin edən institusional şərtləri araşdıraraq, bu uğurların əsas şərtinin obyektlərdə mülkiyyət hüquqlarının meydana çıxmasından ibarət olan qurumlarda köklü bir dəyişiklik nəzərdə tutan ikinci iqtisadi inqilab olduğu qənaətinə gəldi. əvvəllər ictimaiyyətə açıq olan. Bu, ilk növbədə, intellektual məhsullarla əlaqədardır, çünki ixtiraların mülkiyyəti ilə iqtisadi rifah üçün əsas şərt yerinə yetirilməyə başlandı - fəaliyyət və ondan qayıtmaq arasındakı əlaqə mövcudluğudur (Валентей С. 2016: с.52-53).

Beləliklə, yaradıcılıq prosesinin verilmiş istiqaməti ilə əlaqəli institusional üstünlüklər çox vacibdir. Sənaye İnqilabı, texnologiyadakı əhəmiyyətli bir dəyişiklik olsa da, özlüyündə davamlı böyümək üçün şərait yaratmadı. Burada bizim üçün vacib bir fikir iqtisadi inkişafın texnoloji kontekstdən daha çox institusional şərtlərdən və şərtlərdən asılı olmasıdır, çünki texnoloji dəyişikliklər istehsal imkanlarının sərhədlərini genişləndirmək xaricində özləri tərəfindən daha da inkişaf təmin edə bilməz. İntellektual məhsullara sahiblik hüquqları müasir Qərb sivilizasiyasında belə institusional şərtlər halına gəldi. Nəticədə texnoloji tərəqqi nəticəsində yaranan yeni bir iqtisadi artım növü meydana çıxdı ki, bu da məhsuldarlığın daim artmasını və məhsul çeşidinin genişləndirilməsini və yaxşılaşdırılmasını nəzərdə tutur.

D. North-a görə fərdlərin və təşkilatların təhsili qurumların təkamülündə mühüm təsir göstərir. İntitusional dəyişikliyin digər bir mənbəyi, xüsusilə müxtəlif tarixi və mədəni dövrlərdə inkişaf etmiş qurumlar arasındakı ziddiyyətdir. İntitusional ziddiyyət - kök salmış və həyata keçirilmiş normalar arasında - bəzən qeyri-yaşayış təşkilatlarının yaranmasına səbəb olur, lakin bəzi hallarda təsirsiz olsa da sabit, formasıyalar, mutantlar meydana çıxır. Bu, fərdlərin şüurlu, məqsədyönlü

hərəkətləri də daxil olmaqla müəyyən xarici və daxili amillərin təsiri ilə təsadüfən baş verə bilər.

Quruluş dəyişikliyi yavaş-yavaş və tədricən baş verir, onsuz da mövcud bilik və bacarıqlara əsaslanır, yəni. institusional dəyişikliklər inkişaf yolundan asılıdır. Mənfi mənada, əvvəlki inkişaf yolundan asılılıqla nəticələnən proseslər özlərini keçmişlərindən azad etmək qabiliyyətinə sahib deyillər. Müsbət mənada bu yalnız “dünənki seçim bugünkü üçün ayrılma nöqtəsidir” deməkdir.

Yenilikçi inkişafın “üçlü sarmal” nəzəriyyəsinin iqtisadi əsasını əsasən texnoloji inkişaf trayektoriyasını izah edən təkamül konsepsiyası təşkil edir. “Üçlü sarmal” nəzəriyyəsində istifadə olunan təkamül nəzəriyyəsinin əsas ideyası iqtisadi böyümə proseslərinə (yoldan asılılıq) həlledici təsir göstərən texnoloji inkişaf trayektoriyalarının ətalətidir. Sözün geniş mənasında, dövlət quruluşu tipi də texnologiyaların qurulmuş trayektoriyasından asılıdır. Bu istiqamətin tərəfdarlarının araşdırmalarında, texnologiyası son istehlak malları istehsalında ixtisaslaşmış bir ölkənin demokratik və mərkəzləşdirilməmiş bir siyasi sistemə sahib olduğu sübut edilmişdir (Валентей С. 2016: с.52-53).

“Üçlü sarmal” konsepsiyası texnoloji inkişaf, onun idrak və institusional mühitləri arasındakı əlaqələrin mahiyyətini anlamağı çətinləşdirir. “Qoşa spirallarda” komponentlər arasındakı fərdi əlaqələr nəzərə alınmır və dövlətin bazara təsiri nəzərə alınır. Texnologiya ilə bazarın qarşılıqlı əlaqəsi təkamül nəzəriyyəsində öyrənilir, lakin əksər rəylər nəzərə alınmır. Üçlü sarmalda aktyorlar arasında qarşılıqlı əlaqələr şəbəkəsinin olması yalnız özlərində deyil, aralarındakı əlaqələrdə də dəyişikliyə səbəb olur.

İnnovasiyanın yaratdığı yeni texnologiyalar bazar rəqabətinə əsasən seçilir. “Qazanan” texnologiyalar müəyyən bir bazar növü üçün adekvatdır, bu səbəbdən seçilmiş texnologiya və bazar üçün ən yaxşısı təmin olunur. Bu əlaqədəki iştirakçıların hərəkətləri bu zəncirin qorunmasına və müəyyən bir texnologiyanın inhisarçı mövqeyinə nail olmağa yönəldiləcəkdir.

Bu konsepsiya dövlət, elm və biznes arasında münasibətlərin qurulmasının yeni prinsiplərinə əsaslanır. Bu, biliyin yaradılması və toplanmasından məsul olan

bir dövlət qurumunun iqtisadi artım mənbələri arasında hakim mövqeyə keçməyi nəzərdə tutan strateji yenilik şəbəkələrinin konsepsiyasıdır.

Bütövlükdə iqtisadi inkişafa nəzarəti təmin edən spiralın institusional komponenti də bu trayektoriyaya uyğundursa (məsələn, istehsalın yerləşdiyi ölkənin qanunvericiliyi onun inkişafı üçün əlverişli şərait təmin edirsə), bu texnologiya bu yeniliyin həyat dövrünə uyğun olaraq dəyişəcəkdir. Beləliklə, iştirakçıların maraqları yeni texnologiyaların ortaya çıxmasının qarşısını almağa yönəldildiyi zaman bir texnologiya “tələsi” meydana gəlir. Bu inhisar “spiral” ın ən azı iki komponenti yeni, daha təsirli bir yeniliyin meydana gəlməsi üçün şərait yaratana qədər davam edir və bu da trayektoriyanın dəyişməsinə səbəb olur.

Müəyyən olunmuş trayektoriya boyunca inkişaf alternativ trayektoriyaların inkişafı üçün elmin infrastrukturunu dəyişdirir. Texnologiyanın inkişafına nəzarət daha yüksək səviyyədə (federal hökumət və ya regional və millətlərarası orqanlar tərəfindən) həyata keçirilirsə, nəzarətin həyata keçirilməsi rəqabət edən yenilikləri stimullaşdırmaqla yeniliyin ömrünü qısalda bilər.

Eyni zamanda, “üçlü sarmal” konsepsiyasında, inkişaf trayektoriyasının formalaşması üçün komponentlərin seçilməsinin təsadüfi bir şəkildə aparıldığı düşünülür, çünki nəticədə kəşf və ya ixtira faktı və anı təsadüfidir. Maksimum effekt vermədikləri və iqtisadi dinamikanı optimal böyümə trayektoriyasına gətirmədikləri bir sahədə yaradıla və patentləşdirilə bilərlər.

Əlaqələrin rekursiv quruluşu və idarəetmənin institusional komponentləri əsasında bir trayektoriyadan digərinə keçid imkanı yaradılır. Hər bir kürənin spiral şəklində inkişafı prosesində trayektoriyalar kəsişir və belə kəsişmələrdə milli və ya korporativ səviyyədə təsadüfi əmələ gələn trayektoriyadan yeni trayektoriyaya keçmək mümkün olur. Çox daha az inkişaf trayektoriyasında köklü bir dəyişiklik olur. Beləliklə, radikal yeniliklərin ortaya çıxması nəticəsində trayektoriyaların dəyişdirilməsi uzun müddət tələb edən mürəkkəb bir prosesdir. Texnoloji trayektoriyalarda köklü dəyişiklik ən çox inqilablar, müharibələr kimi ictimai həyatda baş verən ciddi sarsıntılardan sonra müşahidə olunurdu. Spiraldakı komponentlər nə qədər fərqlənsə, texnoloji tələlərin ehtimalı o qədər yüksəkdir.

Müəyyən bir nöqtəyə qədər bu, davamlı inkişaf üçün bir fürsət təmin edir, çünki bu komponentlər müxtəlif sənaye və sahələrdə bir-birlərinə mükəmməl uyğunlaşa bilirlər.

Bu problemin ən vacib tərəfi, rəqabətli iqtisadiyyatda təsirli olan və “bilik iqtisadiyyatı” na təkan verə biləcək yeni qurumların yaradılması və ya mövcud qurumların təkmilləşdirilməsidir. Bununla birlikdə, kritik qurumları yaxşılaşdırmaq həmişə mümkün deyil. Xüsusilə, yetərincə inkişaf etməmiş bir siyasi mədəniyyətə sahib bir sistem özünü institusional tələyə salırsa. Əgər korrupsiya geniş yayılıbsa, pozğun davranış standartlarının fərdi şəkildə rədd edilməsi agentlər üçün əlverişsizdir və siyasi sistemin və vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf etməməsi səbəbindən səylərinin koordinasiyası qeyri-mümkündür.

Sürətli böyümənin təmin edilməsi, əlverişli institusional gözləntilərin formalaşması üçün bir şərtədir. Bu vəziyyətdə bu təsirə nail olmaq üçün mexanizmlər bunlardır (Валентей С. 2016: с.52-53):

- ✓ sapma davranışının nisbi effektivliyinin azaldılması;
- ✓ qurumları yaxşılaşdırmaqda maraqlı olan orta sinifin sayının artması.

İslahat nəzəriyyəsində perspektivli bir trayektoriya konsepsiyası vurğulanır ki, bu da müasirləşmə strategiyaları ilə nəzərdə tutulan institusional trayektoriyalar üçün keçərlidir. Resurs, texnoloji və institusional məhdudiyyətlərə uyğun gəlsə və qurumlarda dəyişiklikləri stimullaşdıran və institusional tələlərin yaranmasının qarşısını alan mexanizmlərin mövcudluğunu nəzərdə tutarsa, institusional bir trayektoriya perspektivli adlanır. Beləliklə, perspektivli bir trayektoriya:

- ✓ reforms islahatlarla bağlı siyasi qərarların qəbul edilməsi imkanlarını və bunların rədd edilməsinin zəruriliyini nəzərə almaq;
- ✓ institusional dəyişikliklərin rəşional ardıcılığını təmin edən qurumların statistik və dinamik tamamlayıcılığını nəzərə almaq;
- ✓ seçilmiş iqtisadi inkişaf trayektoriyası boyunca hərəkətə dair resurs, texnoloji və institusional məhdudiyyətlərin azaldılmasını təmin etmək;
- ✓ inkişaf trayektoriyasına uyğun olaraq hərəkətə təkan verə biləcək bu cür institusional gözləntiləri formalaşdırmaq;

✓ dövlətin təşəbbüsü ilə baş verən institusional dəyişikliklər nəticəsində itkilərə səbəb ola biləcək əsas iqtisadi agent qruplarına dəymiş zərərlərin əvəzini təmin etmək.

Economic iqtisadi böyüməni stimullaşdırmaq üçün hökumət siyasəti ilə birləşdirilməlidir. Bu tələblərin yerinə yetirilməsi islahatların uğur qazanma şansı yüksəkdir, pozulması isə əksinə həddindən artıq yüksək xərclərə, disfunksiyalara və institusional tələlərə səbəb olur. Bu çıxılmaz vəziyyətdən çıxmaq üçün fundamental və ya təşkilati amillərdə əhəmiyyətli bir dəyişiklik tələb olunur, yəni. resurs və texnoloji imkanları, sistemin makroiqtisadi xüsusiyyətləri və müvafiq olaraq, tətbiq olunan qanun və qaydalar; təşkilati və texnoloji sxemin tam və ya qismən məhv edilməsi, xarici mühitlə müvafiq material və məlumat mübadiləsi sisteminin inkişafı. Bundan əlavə, “institusional tələlərin yaranmasının qarşısını almaq üçün əvvəldən bəri uzun müddətdə təsirsiz olan bir qurumun tədricən sökülməsini planlaşdırmaq lazımdır - tətbiq olunan norma müvəqqəti olmalıdır və özünün avtomatik ləğvini təmin etməlidir”.

Digər bir prinsip, müxtəlif institusional formaların qorunmasıdır. Müəssisələr dəsti nə qədər zəngindir, institusional tələlərdən çıxmaq üçün bir o qədər çox imkanlar var.

İqtisadi dirçəliş, davamlı iqtisadi böyümə üçün əsas əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, iqtisadi, sosial və hüquqi dəstək olmadan yenilik prosesi mümkün deyil. Lakin, hazırda Rusiyada institusional islahatlar uğursuzdur və ölkə institusional tələlər şəbəkəsindədir. Ancaq qurumlarla böyümə arasında bir əlaqə var. Bu səbəbdən, müəyyən bir müddət ərzində sürətli böyüməni davam etdirmək üçün, keçid institutları sistemi sayəsində idarəetmənin keyfiyyətini yüksəltmək, kölgə sektorunu və korrupsiyanı azaltmaq, qanunun aliliyini gücləndirmək, inzibati maneələri azaltmaq, böyüməni özünə davamlı etmək və yenilikçi bir növün bütün imkanlarını ortaya qoymaq şansı var.

2.3. İnnovasiyaların inkişafının əsas strateji istiqamətləri və onların təhlili

İnnovasiya menecmentinin mahiyyəti idarəetmə prinsipləri, funksiyaları və metodlarından istifadə edərək yenilikçi fəaliyyətlərin idarə edilməsindədir. İnnovasiya menecmentinin məqsədləri bunlardır: iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, yeni texnologiyaların və sənaye sektorlarının inkişafı və tətbiqi, ənənəvi sənaye sahələrinin modernləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi, daha səmərəli fəaliyyətin təmin edilməsi və ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün şərait yaratmaq.

İnnovasiya rəhbərliyi yenilik üçün plan və proqramların hazırlanmasını, layihələrin qiymətləndirilməsini, yeniliklə məşğul olan strukturların koordinasiyasını, innovasiyalara maliyyə və maddi dəstəyi, innovasiya problemlərinin hərtərəfli həlli üçün şərait yaratmağı əhatə edir.

İnnovativ fəaliyyətin hazırkı inkişaf mərhələsində onun səmərəliliyinin artırılması üçün korporasiyalarda və iri firmalarda vahid tədqiqat, inkişaf və istehsalat kompleksləri yaratmaq lazımdır. İri müəssisələrin və korporasiyaların innovasiya siyasətinin yaranması və reallaşdırılması zamanı elmi, texniki və istehsalat və marketinq fəaliyyətinin istiqamətləri elm tələb edən məhsulların payının artmasına yönəldilir. Bu, istehsal olunan məhsulların yalnız daxili deyil, beynəlxalq bazarlarda da rəqabət qabiliyyətini artırır.

İnnovasiya rəhbərliyinə aşağıdakılar daxildir:

1. İnnovasiyaya ehtiyacın müəyyənləşdirilməsi üçün bazar araşdırması.
2. Yeni yeniliklərin proqnozlaşdırılması və bu yeniliklərin inkişafı, yaradılması, istehsalı və marketinqi üçün lazımi tədbirlər.
3. Bu yeniliklərin reallaşdırılması üçün zəruri mənbələrin təmin edilməsi şərtlərinin təhlili.
4. İnnovasiya variantlarının xərcləri və faydalarının qiymətləndirilməsi və təhlili və bunların nəzərə alınması real və proqnozlaşdırılan bazar şərtlərinin həcmi.
5. Xüsusi yeniliklərə qoyulan investisiyaların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və digər layihələrə investisiya qoyuluşunun alternativ variantları nəzərə alınaraq, bir investisiya layihəsi olaraq yeniliyin planlaşdırılması.

6. Gözlənilən risklərin və qeyri-müəyyənliyin təhlili. Onların minimuma endirilməsi və idarə olunması üçün vasitə və metodların müəyyənləşdirilməsi.

7. Xüsusi bir yeniliyin texnoloji səviyyəsinin və bazarda minimum tələb olunan satış səviyyəsinin yaradılması, mənimsənilməsi, yerləşdirilməsi və saxlanması prosesində texnologiyaların ötürülməsi (borc) imkanlarının araşdırılması.

8. Yeni məhsulun yaradılması, inkişafı və istehsalı, habelə satışı üzrə təşkilati işin müəyyənləşdirilməsi.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində aparıcı müəssisələrin yenilikçi inkişaf təcrübəsini öyrənmək göstərdi ki, onlardakı innovasiya idarəetməsinin səmərəliliyi inteqrasiya olunmuş innovasiya idarəetmə sistemlərinin tətbiqi ilə əlaqədardır. İnteqrasiya olunmuş innovasiya idarəetmə sistemlərinin yaradılması, yeni məhsulların yaradılmasının şirkətin ümumi strateji inkişaf planına daxil edildiyi yenilikçi bir strukturun yaradılması ilə başlayır. Şirkətlər həm öz yenilikçi inkişaflarını, həm də kənardan əldə edilənləri tətbiq edə bilirlər. Şirkət innovasiya idarəetmə sistemini inkişaf etdirir, onun məqsədi iqtisadi göstəricilərini yaxşılaşdırmaq üçün müəssisənin fəaliyyətinə yeniliklər gətirməkdir. Bir müəssisənin yenilikçi fəaliyyəti risk səviyyəsinin artması ilə əlaqəli olduğundan, yenilik strategiyasında bunlarla mübarizə tədbirləri nəzərə alınmalıdır.

Bazar münasibətlərinin inkişafının hazırkı mərhələsində yenilik iqtisadi artımda və yerli müəssisələrin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında tanınmış bir amildir. İnnovativ inkişafın iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsi sənayenin texnoloji inkişafının sürətləndirilməsinə, mütərəqqi elm tələb edən məhsulların təbliğinə kömək edir, nəticədə müəssisələrin effektiv strateji inkişafını təmin edir. Müasir cəmiyyətdə ortaya çıxmaqda olan iqtisadi, siyasi və sosial şəraitdə yenilikçi inkişaf məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. İqtisadi fəaliyyətin perspektiv inkişafındakı müasir tendensiyaların və iqtisadi artım mənbələrinin öyrənilməsi bir müəssisənin strateji idarəetməsində yenilik rolunun əhəmiyyətli dərəcədə artdığını göstərir.

İnnovasiyalar sahəsində innovativ inkişaf strategiyasının formalaşdırılması və müəssisələrin innovativ potensialının qiymətləndirilməsi məsələsinin aktuallığına

baxmayaraq, kifayət qədər öyrənilməmiş bir çox məsələ var, məsələn (Лапин Н. 2018: с.109-110).

- ✓ İnnovasiya ilə müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyi arasındakı əlaqə;
- ✓ Müəssisələrin innovativ inkişafının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi;
- ✓ İqtisadi subyektlərin innovasiya fəaliyyəti ilə iqtisadi artım arasındakı əlaqə;
- ✓ Müəssisələrin innovasiya potensialı və onun qiymətləndirilməsi;
- ✓ İnnovativ göstəricilərin proqnozlaşdırılması.

Müəssisələrin innovativ inkişafı strategiyasının formalaşdırılması uzunmüddətli dövr üçün proqnozların hazırlanmasını tələb edir. Müəssisələrin yenilikçi inkişafı üçün sağlam uzunmüddətli strategiya hazırlamaq üçün Rusiya iqtisadiyyatında innovativ fəaliyyəti xarakterizə edən əsas yenilikçi göstəricilərin proqnozlaşdırılması məsələlərini nəzərdən keçirəcəyik.

Makro səviyyədə innovasiyalar sahəsində proqnoz, ilk növbədə, innovativ strategiyalar, proqramlar və yenilikçi fəaliyyətin dəstəklənməsinə yönəlmiş digər tənzimləyici sənədlər daxil olmaqla, federal və regional səviyyədə inkişaf strategiyalarının keyfiyyət təhlilinə əsaslanmalıdır.

Elm və innovasiyanın inkişafında əsas problem olaraq tədqiqat və inkişaf sahələrinin sahibkarlığın və milli təhlükəsizliyin təmin edilməsinin ehtiyaclarına uyğun olmadığına diqqət çəkilir.

Proqramda formalaşdırılan elmin və innovasiyanın inkişafı strategiyasının əsas məqsədləri (Лапин Н. 2018: с.109-110).

- ✓ rəqabətə davamlı tədqiqat sektorunun yaradılması, eləcə də onun genişləndirilməsi üçün inkişaf və şərait;
- ✓ effektiv bir yenilik sisteminin yaradılması;
- ✓ texnoloji yeniliyə əsaslanan iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinin sürətləndirilməsi, texnoloji yenilikləri həyata keçirən sənaye müəssisələrinin sayının iki dəfə artırılması.

Proqrama uyğun olaraq tədqiqat və inkişaf işləri üçün daxili xərclərin 2004-cü ildəki ümumi daxili məhsulun 1,35%-dən 2008-ci ilə qədər ümumi daxili məhsulun

1,8%-ə, 2010-cu ildə isə 2%-ə qədər artırılması planlaşdırılır. vəsait yenilik strategiyalarının tətbiqinə yönəldiləcəkdir.

Strategiyanın həyata keçirilməsinin əsas istiqamətləri bunlardır:

- ✓ fundamental elmin inkişafı;
- ✓ texnoloji proqnozlaşdırma və “texnoloji dəhlizlər” sisteminin yaradılması;
- ✓ texnoloji layihələrin bizneslə əlaqəli şəkildə həyata keçirilməsi;
- ✓ tətbiqi tədqiqat və inkişaf sektorunun rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi;
- ✓ əqli mülkiyyət hüquqlarının istifadəsi və qorunması üçün qurumların inkişafı;
- ✓ yüksək texnoloji məhsulların ixracına dəstək mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ texniki və innovasiya zonalarının yaradılması;
- ✓ texnoparklar, innovasiya və texnoloji mərkəzləri və biznes inkubatorları şəbəkəsinin inkişafı, texnoloji transfer mərkəzlərinin yaradılması, vençur və toxum maliyyələşdirilməsinin inkişafı, başlanğıc mərhələsində yeni innovativ şirkətlərə dövlət dəstəyi sisteminin yaradılması, sığorta şirkətlərinin risk sisteminin yaradılması.

Strategiya pasportuna uyğun olaraq, əsas problemlər müəyyənləşdirildi, hədəflər formalaşdırıldı, hədəflərə çatmaq üçün meyarlar və göstəricilər müəyyən edildi və gözlənilən nəticələr proqnozlaşdırıldı.

Hazırlanan strategiya çərçivəsində həyata keçirilməsi üçün aktiv bir ssenari qəbul edilmişdir. Aktiv ssenarinin həyata keçirilməsinin əsas risklərinə aşağıdakılar daxildir: federal orqanlar aparatının mövcud olmaması və ya müxalifəti; beynəlxalq siyasi, iqtisadi və texnoloji mühitdəki mənfi dəyişikliklər daxil olmaqla makroiqtisadi vəziyyətin pisləşməsi; tədqiqat və inkişaf sektorunun, habelə sahibkarlıq sektorunda yeniliklərin tətbiqi istiqamətində səmərəliliyin proqnozlaşdırılmasında səhvlər.

Təhsil və Elm Nazirliyinə görə, bu ssenarinin həyata keçirilməsində məhdudlaşdırıcı bir amil Rusiya şirkətlərinin texnoloji investisiya layihələrinə

girməyə hazır olma istəyi və bu məqsədlər üçün hər il 10-15 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayələri mənimsəmə qabiliyyəti ola bilər.

Strategiya ilə həll ediləcək əsas vəzifələr (Лазин Н. 2018: с.109-110).

1) rəqabətli bir tədqiqat və inkişaf sektorunun yaradılması və onun genişləndirilməsi üçün şərait;

2) effektiv milli innovasiya sisteminin yaradılması;

3) tədqiqat və inkişaf nəticələrinin istifadəsi və hüquqi qorunması üçün qurumların inkişafı;

4) texnoloji yeniliyə əsaslanan iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi.

Hədəf göstəriciləri və onların dəyərləri təyin olunmuş vəzifələrin həlli üçün meyarlar kimi müəyyən edilir. Hədəf göstəricilərinin siyahısı qarşıya qoyulmuş vəzifədən asılı olaraq dörd qrupa bölünür. Ən əhəmiyyətli göstəricilər cədvəldə göstərilir.

Müəlliflərə görə, altıncı texnoloji rejim XXI əsrin ortalarına qədər bir sıra əsas sahələrin inkişafı və inkişafı ilə əlaqələndiriləcəkdir, yəni:

✓ Nanotexnologiya və telekommunikasiya texnologiyaları;

✓ Biotexnologiya və səhiyyə;

✓ Enerji inqilabı və bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid;

✓ Yeni nəsillər materialları;

✓ Ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat və aviasiya texnologiyaları.

İnkişaf Strategiyasını hazırlayanların fikrincə, növbəti 20 ildə ən dinamik artım informasiya texnologiyaları, biotexnologiya, nanotexnologiya, sağlamlıq üçün mal və xidmətlər kimi yüksək texnoloji sahələrdə proqnozlaşdırılır.

III FƏSİL. İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ İQTİSADI İNKİŞAFIN STİMULLAŞDIRILMASI MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

3.1. Azərbaycanca innovasiya sistemlərinin inkişafının əsas strateji istiqamətləri

İqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsi çərçivəsində ölkə iqtisadiyyatında alternativ enerji mənbələrindən istifadəyə dair işlərin canlandırılması planlaşdırılır. Mədəni irsin qorunması və səmərəli idarə olunması üçün peşəkar bərpa məktəbi canlandırılacaq və bu ixtisas üzrə kadr hazırlığı üçün elmi-texniki baza gücləndiriləcəkdir.

- Elmi-texniki sahədə vəziyyət necədir?

- Ölkədə fəaliyyəti respublikanın elmi və yenilikçi hərəkətinə lazımı dəstəyi təmin etmək üçün qurulmuş mühüm institusional strukturlar yaradıldı: Elmin İnkişafı Dövlət Fondu, İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondu, Dövlət Bilik Fondu, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, İnvestisiya Fondu və s. Eyni zamanda, büdcədən kənar mənbələrin elmin maliyyələşdirilməsinə cəlb edilməsi stimullaşdırılır ki, bu da nəticədə elmi fəaliyyətlə məşğul olan işçilərin sosial müdafiəsini artırır və beyin axınının qarşısını alır. Elm ölkə rəhbərliyinin diqqət mərkəzindədir və dövlət siyasətinin vacib prioritetlərindən biridir. Əsassız olmamaq üçün bu sahəni tənzimləyən ən ciddi sənədlərin siyahısını verəcəyəm. Bunlar 2009-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında Elmin İnkişafına dair Milli Strategiya, bu strategiyanın icrası ilə əlaqədar Dövlət Proqramı, həmçinin tədqiqat işlərinin aparılması, onların davam etdirilməsi və müəyyən sahələrin inkişafı üçün tətbiq olunması üçün tapşırıqlardır. 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair dövlət proqramlarına, bölgələrin 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafına, habelə 2013-cü ilin elan edilməsi ilə bağlı Tədbirlər Planlarına daxil olanlar Məlumat və Kommunikasiya Texnologiyaları İli, 2014 - Sənaye İli kimi.

- Dövlətin istehsalata bu qədər diqqət göstərməsinin səbəbi nədir?

- Azərbaycanın əsas vəzifələrindən biri qeyri-neft sektorunun inkişafını sürətləndirməkdir. Buna görə də Planın əsas istiqamətləri. Birincisi, ölkədə müasir neft-kimya kompleksinin, eləcə də polad istehsalı üçün böyük birliyin formalaşması ilə sənaye potensialının gücləndirilməsidir. Alternativ enerji sahəsində qurğuların və avadanlıqların istehsalı, Gəncə və Mingəçevirdə sənaye parklarının açılması üçün yeni müəssisələrin istismara verilməsi planlaşdırılır. İkinci istiqamət, hökumət, iş strukturları və elm nümayəndələrini əhatə edəcək bir internet portalı və istehsal sahəsində bir məlumat bazası, müəssisələr tərəfindən məhsulların elektron kataloqu, bir yenilik təşviq qrupu daxil olmaqla informasiya dəstəyidir. Üçüncü vəzifə, sənayedə elmi komponenti və kadr potensialını gücləndirməkdir. Dördüncü

istiqamət qanunvericilik və idarəetmənin təkmilləşdirilməsidir, bunun üçün “İnnovasiya fəaliyyəti haqqında” qanun layihəsinin dövlət qurumlarına təqdim edilməsi planlaşdırılır. Beşincisi, tədbirlərin geniş təbliği və yenilik prosesi iştirakçıları üçün maddi təşviqlər.

- Azərbaycanda elmi tədqiqatların prioritet istiqamətləri hansılardır?

- Bura sənaye, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının istifadəsi, alternativin potensialının müəyyənəşdirilməsi sahəsidir və bərpa edilən enerji mənbələri, fermerlərin idarəetmə bacarıqlarını və biliklərini artırmaq, bəslənmənin elmi prinsiplərini inkişaf etdirmək, mineral ehtiyatların emalını öyrənmək. Şoranlaşmış və aşınmış torpaqların əkin dövriyyəsinə qaytarılması, bitkiləri xəstəliklərdən, zərərvericilərdən və alaq otlarından qorumaq üçün vahid bir sistem, meliorasiya və su təsərrüfatı sahəsində elmi dəstəyin gücləndirilməsi və fitosanitar tədbirlərə də diqqət artır. Sosial və iqtisadi inkişafı ilə bağlı araşdırmalar da çox perspektivlidir. Bunların arasında elmi koordinasiya da var.

- Azərbaycan Respublikasında aparılan elmi tədqiqatlar iqtisadiyyatın real sektorunun ehtiyacları ilə necə əlaqələndirilir?

- Bunlar ilk növbədə müasir dünya elminin inkişaf səviyyəsi və tələbləri ilə əlaqəlidir. Ölkədə yenilikçi bir iqtisadiyyat yaratmaq üçün elm adamları ilə sənayeçilər arasında əlaqələr gücləndirilmiş, bazar tələblərinə uyğun tətbiqi tədqiqatların aparılması üçün lazımi mexanizmlər yaradılmışdır. Rəqabətə davamlı məhsul istehsalının stimullaşdırılması, innovativ fəaliyyətin reallaşdırılması üçün zəruri mexanizmlərin yaradılması, innovativ potensialdan səmərəli istifadənin və inkişafın təmin olunması məqsədilə dövlət dəstəyi tədbirləri həyata keçirilmiş və müvafiq qanunvericilik bazası formalaşdırılmışdır.

Fundamental tədqiqatlarda lider mövqe tutan AMEA bu prosesdə fəal iştirak etmişdir. Divarlarında aparılan müzakirələr nəticəsində fundamental elmin inkişafının əsas istiqamətləri müəyyənəşdirildi. Respublikanın nazirliklərinin, dövlət komitələrinin, şirkətlərinin, səhmdar cəmiyyətlərinin və ali məktəblərinin nəzdində fəaliyyət göstərən elmi qurumları stimullaşdırmaq üçün müvafiq tədbirlər görülməli, dövlətdən maliyyələşdirmə prinsipləri müəyyənəşdirilməlidir. Elmi iş,

ilk növbədə, mövcud sosial-iqtisadi problemləri həll etməlidir. Bu yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı, iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoru, kənd təsərrüfatı, bərpa olunan təbii ehtiyatlar, informasiya və kommunikasiya infrastrukturu, ətraf mühitin qorunması, yaşayış sistemlərinin öyrənilməsi, ölkənin milli təhlükəsizliyini və qorunmasını təmin edən tədqiqatlardır. Milli mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanmasına, milli tarixin, mədəniyyətin və dilin obyektiv və hərtərəfli konseptual öyrənilməsinə yönəlmiş humanitar və sosial elmlər də prioritet hesab olunmalıdır.

- Azərbaycanlı alimlərin inkişafı ən vacib iqtisadi problemlərin həllini kifayət qədər müşayiət edirmi?

- İnanıram ki, prioritet iqtisadi problemlərin həllində yeniliklərin iştirakı üçün texnoparkların fəaliyyət göstərməsi ilə əhəmiyyətli bir təkan veriləcəkdir, çünki ölkə üçün ən aktual problem elmi məhsulların laboratoriyalardan təcrübəyə köçürülməsidir. İnnovativ sahibkarlıq və yeni fəaliyyət növlərinin inkişafı üçün əlverişli mühitin formalaşdırılması ilə yanaşı, infrastrukturun genişləndirilməsi, texnoloji parkların və elmi intensiv məhsul və texnologiyaların yaradılması və istifadəsi üçün innovasiya zonalarının yaradılması üçün genişləndirilmiş tədbirlərin görülməsi vacibdir.

Bu istiqamətdə həyata keçirilmişdir - müvafiq tənzimləmə bazası hazırlanmışdır, sənayenin elmi dəstəyi ixtisaslaşmış tədqiqat institutları tərəfindən təmin edilir. Məsələn, kənd təsərrüfatında ixtisaslaşmış tədqiqat institutları birbaşa fermerlərlə əməkdaşlıq edir. Sahibkarlara yeni məhsul verən sortlar, istehsal texnologiyaları, yeniliklərin tətbiqi nəticəsində məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılması imkanları barədə məlumat verilir. İqtisadi problemlərin həllində böyük kömək, AMEA, Petrokimya Prosesləri İnstitutu alimlərinin əldə etdikləri elmi araşdırmaların nəticəsidir. Polimer Materialları İnstitutu, Geologiya və Geofizika İnstitutu, "ADA" Universiteti, Bakı Dövlət Universiteti, Milli Aviasiya Akademiyası, Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialı. M.V. Lomonosov, "SOCAR" Bakı Ali Neft Məktəbi, Azərbaycan Texniki Universiteti. Elmi qurumlarla Azərbaycan iqtisadiyyatının real sektorunun nümayəndələri arasında möhkəm əlaqələrin qurulması, habelə innovativ fəaliyyət üçün tədbirlərin,

stimulların və şərtlərin daha təfərrüatlı inkişafı respublikanın MDB məkanında lider mövqeyini davam etdirməsinə imkan verəcəkdir.

Bildiyiniz kimi, yeniliklə bağlı dövlət tədbirləri sistemi müvafiq siyasətdə özünü göstərir. Dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin ayrılmaz hissəsi olan innovasiya siyasəti yeniliyin inkişafına və stimullaşdırılmasına yönəldilir və texniki proses əsasında yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsulların yaradılması ilə xarakterizə olunur. Innovasiya siyasətinin əsas məqsədləri aşağıdakı kimi təsnif edilir (Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. 2015: с.927-930).

- İnnovativ fəaliyyət üçün iqtisadi, hüquqi və təşkilati şəraitin yaradılması, yerli malların rəqabət qabiliyyətinin artmasını təmin etmək;
- Elmi və texniki potensialın inkişafı, səmərəli yerləşdirilməsi və istifadəsi;
- Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında elm və texnikanın rolunun artırılması, ən vacib sosial vəzifələrin həyata keçirilməsi, maddi sahədə mütərəqqi struktur dəyişikliklərinin təmin edilməsi;
- Ölkənin müdafiə qabiliyyətinin, həmçinin şəxsi, ictimai və dövlət təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi;
- Real iqtisadi, sosial və siyasi şərtlər kontekstində qanunvericilik dəstəyi.

İnnovasiya sahəsindəki siyasət, sosial-iqtisadi həyatın digər sahələrində olduğu kimi, birbaşa və dolaylı tənzimləmə metodları ilə həyata keçirilir. İnnovasiya fəaliyyətinin birbaşa dövlət tənzimlənməsi metodlarına aşağıdakılar daxildir.

İnnovasiya proseslərinə dövlətin təsirində sənaye müəssisələrinin əməkdaşlığını stimullaşdırmaq üçün alətlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə artıq xarici təcrübə mövcuddur. Məsələn, Kanadada hökumət zəmanətləri kommersiya banklarından kredit alarkən və ya yenilik prosesinin dövlət tərəfindən birbaşa maliyyələşdirilməsi zamanı yeniliyi stimullaşdırmaq üçün birbaşa vasitə kimi istifadə olunur. Yaponiyada dövlət və özəl əməkdaşlıq prinsipi əsasında özəl firmalarla birlikdə yeniliklər yaradan dövlət şirkətləri və mərkəzlərinə, dövlət sənayesi tədqiqat institutlarına büdcə subsidiyalı və güzəştli kredit verilməsi tətbiq olunur. Almaniyada yüksək dərəcədə qeyri-müəyyənlik ilə səciyyələnən prioritet

tədqiqat sahələrində uzunmüddətli tədqiqatlar üçün birbaşa maliyyə təmin edilir. İnnovasiyanın dövlət tənzimlənməsinin dolayı metodlarına aşağıdakılar daxildir:

- Vergi güzəştləri;
- Sürətləndirilmiş amortizasiya siyasəti;
- Güzəşli kreditləşmə;
- Maliyyə lizinqi üçün dövlət yardımı;
- Françayzinq üçün təşviq tədbirləri və s.

Bu səbəbdən mənfəət formalaşdırarkən onların təsiri ən azı bitərəf olmalıdır. Bu şərtlərdə vergi güzəştlərinin, xüsusən də hədəflənənlərin istifadəsi, innovasiya fəaliyyətinin dolayı tənzimləmə (stimullaşdırma) üsulu kimi çıxış edir. Bu yanaşma Çin təcrübəsində daha aydın müşahidə olunur. ÇXR-də vergi tətilləri, aşağı vergi dərəcələri yeniliklərin inkişafı və tətbiqində yüksək səmərəliliyə kömək edir.

Strateji istiqamətlərdə elm

İstər keçmiş Sovet respublikalarında, istərsə də Azərbaycanda yeniliklərlə əlaqəli təşkilati və iqtisadi problemlərin həlli dövrün real tələbidir. Hazırda Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) elmi fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması məqsədi ilə fundamental və tətbiqi tədqiqatları əlaqələndirərək müəyyən tədbirlər görülür. Bunu nəzərə alaraq mühüm sosial-iqtisadi problemlərin həllində elm və texnikanın rolunu artırmaq, dövlətin informasiya ehtiyatlarını artırmaq və innovasiya proseslərini sürətləndirmək üçün Azərbaycanda elmi sektorun inkişafı strategiyası hazırlandı. Bu baxımdan elmin əsas inkişaf istiqamətləri bunlardır:

- Tədqiqat müəssisələrində, universitetlərdə aparılan fundamental tədqiqatların səmərəliliyinin artırılması, nəticələrinin sosial-iqtisadi və digər sahələrdə tətbiqinin təmin edilməsi;
- Elmi və texniki potensialın qorunması, inkişafı, əhalinin sağlamlığını qorumaq və ekoloji təhlükəsizliyi təmin etmək, dövlətin informasiya ehtiyatlarını artırmaq və innovasiya proseslərini sürətləndirmək üçün səmərəli istifadə;
- Elmi müəssisələrdə və universitetlərdə aparılan tədqiqatla praktik fəaliyyət arasındakı əlaqənin gücləndirilməsi;

- Maliyyələşdirilməsi üçün elmi müəssisələrdə hədəf kompleks proqramların rəqabətli seçiminin aparılması;
- Xarici ölkələrdə təhsil almaq və təcrübə keçmək üçün yerli kadrların göndərilməsi.

İnfrastruktur komponenti

İnnovasiya sahəsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən əsas problemlərdən biri də innovasiya infrastrukturudur. Ümumiyyətlə, innovasiya infrastrukturunu fərqli bir təşkilati-hüquqi forma sahib olan qarşılıqlı əlaqəli və bir-birini tamamlayan bir təşkilati sistemdir. Bundan əlavə, texnoloji uyğunlaşmadan elmi tədqiqatlara qədər yenilik prosesinin mərhələlərinin həyata keçirilməsini təmin edir. İnnovasiya infrastrukturunu yenilik sisteminin əsas elementlərindən biri hesab olunur. İnnovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması və inkişafının əsas vəzifələri (Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. 2015: с.927-930).

- İqtisadiyyatın quruluşunu bərpa etmək və məhsul çeşidini dəyişdirməklə istehsalda azalmanın dayandırılması;
- Yerli istehsal olunan malların rəqabət qabiliyyətinin və iqtisadiyyatın cəlbediciliyinin artırılması;
- Elmi və texniki potensialın qorunması və inkişafı.
- Milli iqtisadiyyatın inkişaf səviyyəsi respublikamız üçün üç model innovasiya mərkəzinin istifadəsini məqsədəuyğun hesab etməyə imkan verir:
 - Milli texnoloji parklar;
 - Regional innovasiya mərkəzləri;
 - Yüksək texnologiyalara malik ərazilər.

Milli texnoparkın yaradılmasının əsas məqsədi müasir elmi prioritet sahələrdəki proseslərə milli elmi və texniki potensialı, bu sahələrin gələcək inkişafı üçün elmi tədqiqatların kommersiya icrası yolu ilə əlavə vəsait cəlb etmək hesab olunur. Regional innovasiya mərkəzlərinin yaradılmasında əsas məqsəd Azərbaycanın bölgələrində geniş texnoloji istiqamətlərə malik innovasiya proseslərinin aktivləşdirilməsi hesab olunur. İnnovasiya infrastrukturunun subyektləri və yüksək texnologiyalı istehlak məhsullarının istehsalı üçün xarici

şirkətlərlə müştərək müəssisələr əsasında fəaliyyət göstərənlər yüksək texnologiyalara malik ərazilər hesab olunur. İnformasiya təminatı sahəsində yeniliklər üçün bir informasiya və analitik mərkəzin yaradılması da olduqca məqsədəuyğundur. Bu mərkəzin əsas funksiyaları bütün maraqlı tərəflər üçün yenilikçi xarakterli məlumatların toplanması, işlənməsi, təhlili və yayılması, habelə müvafiq materialların hazırlanması və mediada yerləşdirilməsi ilə informasiya cəmiyyətinin fikirlərinin yayılmasıdır. Mərkəzin fəaliyyətini təmin etmək üçün onu müasir kompüterlər, məlumatların işlənməsi və ötürülməsi vasitələri və İnternetə çıxarmaq lazımdır.

Azərbaycan dövlətinin iqtisadi siyasətinin ayrılmaz hissəsi milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasıdır. Milli innovasiya sistemi, ölkənin strateji milli prioritetlərini həyata keçirmək üçün elm və texnologiya nailiyyətlərindən sürətli istifadə mənafeyi naminə bütün səviyyələrdə dövlət orqanlarının, elmi-texniki sfera təşkilatlarının və iqtisadiyyatın təşəbbüskar sektorunun səylərinin birləşdirilməsini təmin etməlidir. Qarşıya qoyulmuş hədəfə əsaslanaraq yaradılan sistem sondan uca və çoxsəviyyəli olmalı və qarşılıqlı təsirlərini son nəticələrə yönəldərək yenilik prosesinin mərhələləri və idarəetmə səviyyələri ilə aşağıdakı elementləri özündə birləşdirməlidir. İnnovasiya prosesinin mərhələləri baxımından NİS optimal qarşılıqlı əlaqəni təmin etməlidir:

- Təbii mühitlə qarşılıqlı əlaqədə təbiətin, texnologiyanın və cəmiyyətin inkişafında yeni qanunauyğunluqları və bu qanunauyğunluqlardan təcili milli problemlərin həllində istifadə yollarını kəşf etməyə yönəlmiş əsas və tədqiqat tədqiqatları;

- Perspektivli elmi və texniki fikirləri və ixtiraları yeni məhsulların və sınaqdan keçirilmiş texnologiyaların prototipləri şəklinə çevirən və yeniliklərdə tətbiq edərkən sahə nəzarəti həyata keçirən tətbiqi tədqiqat və dizayn inkişafı;

- Yerli malların, xidmətlərin və texnologiyaların rəqabət qabiliyyətini təmin edən ixtiralar və digər orijinal elmi və texniki həllər;

- İstehsal və istehlakda əsas və yaxşılaşdırıcı yenilikləri tətbiq edən investisiyalar;

- Yeni texniki fikir və ixtiraların doğulmasında və əsaslandırılmasında iştirak edən və yeniliklər üçün kadrların hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisasartırma işini aparan universitetlər və s.

Milli innovasiya sisteminin funksional və dəstəkləyici strukturlarına aşağıdakı əsas alt sistemlər daxil ola bilər:

- Elmi, texniki və yenilikçi proqnozlaşdırma və strateji prioritetlərin seçimi - respublikanın sosial-iqtisadi, ekoloji və ərazi inkişafının proqnozları və gözlənilən dünya tendensiyaları ilə birlikdə hər 4-5 ildən bir elm, texnika və texnologiyanın inkişafı üçün uzunmüddətli proqnozların hazırlanması, tənzimlənməsi və genişləndirilməsi; strateji yenilik prioritetləri siyahısının hazırlanması və düzəldilməsi;

- Yenilikçi və texnoloji inkişafın strateji planlaşdırılması və proqramlaşdırılması - gələcək üçün yenilikçi inkişaf konsepsiyalarının əsaslandırılması;

- Konkret strateji prioritetlərin həyata keçirilməsi üçün elmi, texniki və yenilikçi proqramların hazırlanması və tənzimlənməsi;

- İnnovativ inkişaf, ixtiralar və elmi-texniki fəaliyyətin digər nəticələri, hərbi sənaye kompleksinin ikili istifadə texnologiyaları, inkişafı, altıncı texnoloji qaydanın müəyyən sahələrinin əsas təməlləri üçün qiymətləndirmə və seçim;

- Yenilikçi inkişafın inteqrasiya aspekti, texnologiyaların və yenilikçi məhsulların ixracı və idxalı, dövlətlərarası innovasiya sistemlərinin, tnc-lərin və innovasiya prioritetləri üçün strateji texnoloji ittifaqlarının formalaşdırılması;

- İnnovasiya infrastrukturunun inkişafı;

- Maliyyə dəstəyi, dövlət innovasiya fondlarının, risk fondları şəbəkəsinin yaradılması, innovasiya krediti və sığortanın inkişafı;

- İnnovativ layihələrin həyata keçirilməsi üçün xarici investisiyaların cəlb edilməsi;

- Ölkədə və xaricdə elmi kəşflər, ixtiralar və yeniliklər, sosial-iqtisadi, elmi və texniki inkişaf istiqamətləri və perspektivləri barədə innovasiya prosesinin bütün sahələrinin informasiya dəstəyi;

- İnnovasiya menecmenti, yenilikçi proqram və layihələrin işlənilib hazırlanmasının və böyük, orta və kiçik sahibkarlığın, dövlətin və cəmiyyətin innovativ inkişafda tərəfdaşlığı, proqram və layihələrin icrasına nəzarət və nəzarətin təşkili;

- Elmi və yenilikçi inkişafın prioritet sahələri üzrə alimlərin, dizaynerlərin, mühəndislərin, işçilərin innovativ inkişafı, hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisasartırma təhsili üçün kadrlar, xüsusi layihələr və proqramlar, orta və ali təhsildə təhsil proqramlarının yenilikçi məzmunu, məsafədən təhsil sistemləri.

Respublikada milli bir innovasiya sistemi qurulur. Texnoparklar, elmi və tədris mərkəzləri və s. Yaradılır. Ancaq əqli mülkiyyətin qorunması və ötürülməsi, yenilikçi məhsulların sertifikatlaşdırılması və s. də hüquqi və təşkilati problemlər var.

3.2. Azərbaycanda dövlət və elmi - texnoloji inkişaf əlaqəsinin təkmilləşdirilməsi

Qloballaşma dövründə yeniliklərin mübadiləsi və birgə tədqiqatlar sahəsində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Elmi İnnovasiya Mərkəzi koordinator rolunu oynayır. Elmi İnnovasiya Mərkəzi (CSI) tədqiqat institutları tərəfindən aparılan tədqiqatları araşdırır və nazirlik, müəssisə və təşkilatların ehtiyac və təkliflərinə uyğun olaraq sorğular hazırlayır. Bu istəklər əsasında texnologiyalar xarici məlumat bazalarından toplanır, öz məlumat bazalarına yerləşdirilir, Mərkəzin portalında nümayiş olunur və jurnalda dərc olunur.

İdarəetmənin daha da təkmilləşdirilməsi, sənaye sahələrində informasiya xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün Mərkəzi Tədqiqat İnstitutunda bir neçə informasiya sistemi yaradılmışdır. “Elm və İnnovasiyalar” avtomatlaşdırılmış informasiya-analitik sistemi (BMS) bunlardan biridir. Yenilikçi layihələrin subyektlərinin elmi və texniki fəaliyyətləri haqqında paylanmış informasiya

ehtiyatlarının saxlanması mexanizmi olan bu sistem dinamik, adaptivdir və aşağıdakılara imkan verir (Əlirzayev Ə.Q., Əlirzayev E.Ə. 2012: s.425):

- ✓ Ölkədəki tədqiqat və inkişaf layihələri və innovativ layihələr haqqında ilkin məlumatları toplamaq;

- ✓ Məlumat bazalarının effektiv saxlanması və qorunmasını təmin etmək;

- ✓ Məlumat və xidmətlərə diferensial çıxışı təmin etmək;

- ✓ İstifadəçilərin xahişi ilə strukturlaşdırılmış formada məlumat vermək;

- ✓ Tədqiqat və inkişaf layihələri və innovasiya layihələri haqqında məlumatları izləmək;

- ✓ İnnovasiyanın bütün mərhələlərində analitik dəstəyin əsas funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək;

- ✓ Müəyyən bir istehlakçının xüsusiyyətləri və ehtiyacları nəzərə alınmaqla məlumatların analitik işlənməsini təmin etmək.

İnformasiya və analitik iş zamanı aşağıdakı informasiya və innovasiya fəaliyyətlərinin yerinə yetirilməsini təmin etməyə imkan verir:

- ❖ Müəssisələrin rəhbər və mütəxəssislərinin elmi, texniki, texnoloji və iqtisadi məlumatlara olan ehtiyaclarının müəyyənləşdirilməsi, öyrənilməsi və sistemik şəkildə aydınlaşdırılması;

- ❖ Tədqiqat və inkişaf layihələri və innovativ layihələr haqqında müqayisə olunan məlumatların toplanması və təhlili;

- ❖ Müəssisə və təşkilatların elmi, texniki, texnoloji və iqtisadi məlumatların təhlili üçün müraciətlərinin təmin edilməsi.

“Elm və İnnovasiyalar” inteqrasiya olunmuş məlumat anbarı aşağıdakı informasiya və analitik prosesləri təşkil etməyə imkan verir:

- Yenilikçi bir layihənin elmi və texniki ekspertizası, prioritet sahələrin müəyyənləşdirilməsi;

- İnnovativ layihələr üzrə illik bülletenlərin hazırlanması;

- Yenilikçi bir layihənin maliyyə və iqtisadi təcrübəsi;

- Yenilikçi bir layihənin marketinq araşdırması;

- Yenilikçi bir layihənin köçürülməsi və həyata keçirilməsi;

- Elmi və kadr potensialının müəyyənləşdirilməsi;
- Əqli mülkiyyət obyektlərinin qeydiyyatı, qorunması və iqtisadi dövriyyəyə daxil edilməsi.

İnnovasiya subyektləri arasında hüquqi və iqtisadi münasibətləri tənzimləyən, dövlət innovasiya siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi üçün şərait yaradan sənədlərin layihələri hazırlanmışdır: “Azərbaycan Respublikasının Milli İnnovasiya Sisteminin Konsepsiyası”; “Azərbaycan Respublikasının Milli İnnovasiya Sisteminin inkişafı və formalaşdırılması proqramı”, “Azərbaycan Respublikasının innovasiya siyasətinin konsepsiyası”, “Azərbaycan Respublikasında İnnovativ Fəaliyyətə Dövlət Dəstəyi və Tənzimlənməsi haqqında” qanun layihəsi. Həmçinin, texnoloji transferin elmi əsaslarına dair analitik xülasə hazırlanmış və respublikada həyata keçirilmiş qabaqcıl texnologiyalara dair materiallar toplanmışdır.

Ölkədəki elmi müəssisələrin innovativ potensialını müəyyənləşdirmək üçün mövcud yeniliklər barədə məlumat toplamaq üçün formalar hazırlanmışdır. Bu formalar, elm sahələri olan akademik universitetin 87 elmi müəssisəsinə göndərildi. Məlumat aldıqdan sonra aşağıdakı mənzərə ortaya çıxdı: 87 təşkilatdan yalnız 11-nin həyata keçirilməyə hazır 112 innovativ layihəsi var. Digər bir forma isə AMEA-nın 20 elmi tədqiqat təşkilatına və 10 nazirliyə göndərilib. Bu formada aşağıdakı parametrlər göstərilmişdir: adı, məqsədi, xülasəsi, həyata keçirilməyə hazırlıq mərhələsi, patentin qorunması, tətbiqin təxmini dəyəri; tətbiq sahəsi; yenilik səviyyəsi.

Vəziyyəti dəyişdirmək üçün respublikanın dövlət orqanları və təsərrüfat subyektləri tərəfindən məqsədyönlü səylər göstərilir. Hər şeydən əvvəl texnoloji yeniliyin, yəni bazar iqtisadiyyatının bir hissəsinə çevrilən kommersiya əsaslı tətbiqi tədqiqatların gücləndirilməsi üçün bir strategiya hazırlanır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2009-cu il tarixli fərmanı ilə AMEA-ya xaricdə bilik tələb edən sahələrin və ən yeni texnologiyaların və yeniliklərin inkişafını araşdırmaq həvalə edilmişdir. Bunun üçün respublikada milli iqtisadiyyatı intensiv yenilikçi inkişaf rejiminə keçirmək üçün elmi əsaslandırılmış və praktiki yönümlü

bir program olmalıdır. Dünya və yerli təcrübənin də göstərdiyi kimi bu cür ötürülmənin əsas və ən təsirli mexanizmi biliklərin yaradılması, yayılması və istifadəsi, onların cəmiyyətin bütün sahələrində yeni məhsullarda, texnologiyalarda, xidmətlərdə təcəssüm etdirilməsi üçün müasir bir institusional model kimi milli innovasiya sistemi olmalıdır. İnnovasiyanın inkişaf etdirilməsinin əsas vəzifələri bunlardır (Əlirzayev Ə.Q., Əlirzayev E.Ə. 2012: s.425):

- Milli bir innovasiya sisteminin qurulması;
- İnnovasiya fəaliyyəti üçün əlverişli iqtisadi, hüquqi və sosial-mədəni mühitin formalaşdırılması;
- İqtisadiyyat sektorlarında keyfiyyətə yeni bir texnoloji qaydaya nail olmaq;
- Yüksək texnoloji ixracat, idxal əvəzetmə, iqtisadi və enerji təhlükəsizliyi səviyyəsinin artırılması;
- Əhalinin intellektual potensialının və yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafı.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda yenilik sahəsinin bazar elementləri onsuz da mövcuddur: özəl müəssisələr meydana çıxdı, böyük özəlləşdirilmiş sənaye sahələri mənfəətin bölüşdürülməsində dövlətin himayəsindən qurtuldu, on illərdir yaradılmış elmi-texniki potensial var, dövlət prioritet layihələrin dəstəklənməsində iştirak edir. Bununla birlikdə yenilikçi mexanizm hələ tam işlək vəziyyətdə deyil. Resurslar və imkanlar iqtisadiyyatın struktur dəyişikliklərindən təcrid olunaraq öz-özünə mövcuddur və sonuncusu praktik olaraq istehsal səmərəliliyini artırmır, yəni. iqtisadi islahatların başladığı vəzifəni yerinə yetirməyin.

Buna görə də, innovasiya siyasəti sistemli bir yanaşmaya yönəldilməli və innovasiya prosesinin bütün elementlərinin tək-cə tək nüsxədə deyil, həm də resursları özünə cəlb edə bilməyəcək, həm də nəticədə uğurla həyata keçirilmiş layihələr istehsal edə bilən vahid bir mexanizmə inteqrasiyasını təmin etməlidir. Elmi və texniki inkişafa investisiyaların stimullaşdırılması üçün mümkün tədbirlərdən biri də müəssisələrin mal və xidmət satışlarından əldə etdikləri qazancın 0,5-1% innovasiyaların maliyyələşdirilməsinə yönəldilməsi qərarı ola bilər. Eyni zamanda, liberal iqtisadiyyat prinsiplərinə uyğun olaraq müəssisələr bu vəsaiti qazanc təmin etmək və məhsullarının bazarda rəqabət qabiliyyətini artırmaq

mənafələrinə əsaslanaraq öz mülahizələrinə görə xərcləyə bilərdilər. AMEA-da, universitetlərdə fundamental və tətbiqi tədqiqatlar üçün sifariş vermək və ya öz “mülkiyyət inkişafı” aparmaq imkanı və ehtiyacları olacaqdır. Fikrimizcə, bu tədbirlər milli iqtisadiyyatda innovasiya proseslərinin intensivləşməsinə imkan verəcəkdir.

3.3. Elmi-texnoloji inkişafın informasiya təminatının təşkilinin təkmilləşdirilməsi

Effektiv milli yenilik sisteminin, eləcə də ömürlük təhsil sisteminin yaradılması ölkəmizin ən vacib milli prioritetlərindən biridir. Bu vəziyyətdə, birincisi, qloballaşma şəraitində milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini təmin etməyə görə nəzərdə tutulmuşdur, ikincisi yeniliklər yaratmaq, qəbul etmək və reallaşdırmağa qadir olan “insan kapitalının” təkrar istehsalıdır.

Bu vəzifələrin həlli, bir tərəfdən alimlərin, mühəndis-texniki mütəxəssislərin ehtiyaclarını ödəmək üçün, digər tərəfdən isə milli elmi və texniki məhsullarını dünya informasiya məkanında təqdim etmək üçün nəzərdə tutulmuş effektiv dövlət elmi-texniki məlumat sistemindən istifadə edilmədən mümkün deyil.

İnnovasiya prosesi bu sahədə yaradılan bənzərsiz bir məhsulun istehsalata ötürülmə anında baş verir, yəni. bir istehlakçı tapır. Qeyd etmək lazımdır ki, yalnız texnologiya və texnologiyadakı dəyişikliklərlə məhdudlaşmır - istehsalın, istehsalın, satışın bütün mərhələlərini, idarəetmə və marketinq, istehsal və dövriyyəni, iqtisadiyyatın bütün infrastrukturunu əhatə edir. Bu da öz növbəsində biliklərin toplanması, ötürülməsi və yayılması sisteminin inkişafı üçün tələbləri kəskin şəkildə artırır.

Metodoloji baxımdan bir yenilik sistemi fikri, yenilik prosesinə, onun formalaşmasına, quruluşuna və dinamikasına bütöv bir yanaşma zərurətinin tanınması deməkdir. Sosial əhəmiyyət, konkret inkişafda konkret bir istehsalda istifadə etmək cəhdləri deyil, yenilik prosesinin infrastrukturunun bəzi əlaqələrini həll etmək üçün qismən tədbirlər deyil, müasirləşmə problemini həll etməyə və ya

cəmiyyətimizin texnoloji əsaslarını dəyişdirməyə qadir olan ayrılmaz çevik və dinamik bir yenilik sisteminin formalaşmasıdır.

Milli innovasiya sistemi cəmiyyətin sosial-iqtisadi sistemə daxil edilir və ondan yenilikçi məhsula tələb şəklində impulslar meydana gəlir. İnkişaf edən texnoloji imkanları reallaşdırmağa imkan verən və bununla da yenilik prosesinə canlılıq verən yenilik sisteminin sosial-iqtisadi infrastrukturudur.

Müasir şəraitdə yeniliklərə olan ictimai tələb, həm istehsal strukturlarından, həm də dövlətdən onlar üçün adi effektiv tələb şəklində təzahür edir. Bununla birlikdə, inkişaf etmiş ixtisaslaşdırılmış vasitələrin, rabitələrin olmaması, müasir innovasiya prosesinin interaktiv mahiyyətinin qiymətləndirilməməsi milli innovasiya bazarının iştirakçılara və liderlərinə uğurlu fərdi strategiyaların mümkün olduğu “ümumi baxış” formalaşdırmasına imkan vermir. Müxtəlif problemlərin həllinə optimal yanaşmalar inkişaf etdirmək üçün kritik texnologiyalar sahəsindəki strukturun və tendensiyaların vəziyyətini daim izləmək, yenilikçi inkişafın “ağ ləkələrini” müəyyənləşdirmək lazımdır.

Müasir innovasiya modeli yeniliyi bazarın qarşılıqlı təsiri, müəssisələrin və elmin imkanları baxımından təhlil edir, yəni yenilik və yenilik prosesi yenilik dövrünün mərhələlərində bilik ötürülməsinin xətti zəncir kimi görünmədiyi və yeni məhsulu bazara çıxaran, lakin hamı arasında geri bildirişləri olan zəncirlər onun tərkib hissələridir. Belə bir modeldə yeniliyin uğurlu və ya uğursuz olması yenilik dövrünün müxtəlif mərhələləri arasında mövcud əlaqələrin effektivliyi ilə müəyyən edilir.

Bu tip bir yenilik prosesi modelində elmin rolu kökündən dəyişir. Sonuncusu təkcə yenilikçi fikirlərin mənbəyi deyil, eyni zamanda innovasiya dövrünün hər hansı bir əlaqəsində yarana biləcək problemlərin həlli üçün bir qaynaq rolunu oynayır, yəni tədqiqat və inkişaf sahəsi artıq əvvəlki kimi qəbul edilmir və yenilik üçün ilkin şərtlər yaradır.

Müvafiq informasiya siyasətinin köməyi ilə dəstəklənməsi lazım olan belə bir modelin həyata keçirilməsində özünü təşkilat prosesləri mühüm rol oynayır.

Belə bir siyasətin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, informasiya texnologiyaları onlardan istifadə edərkən fəaliyyət növlərini deyil, bir şəxsin simvolları birbaşa istehsal gücü kimi işləmək və anlamaq qabiliyyətindən istifadə edərək yeni biliklər yaradan texnoloji qabiliyyətlərini dəyişdirir. Müasir iqtisadiyyatdakı bu cür dəyişikliklər bu gün “material” dan “intellektual” iqtisadiyyata - “biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata” keçidi göstərən qlobal bir struktur dəyişikliyi kimi qəbul edilir. Biliyin əməyin əvəzlənməsi ilə əlaqəli köklü dəyişikliklərin dərinliyi ondadır ki, bilik resursların praktiki işlənməsində iştirak etdiyi şəraitdə dəyərin əsas mənbəyi rolunu oynamağa əmək deyil, bilik gətirir.

Əməyin biliklə əvəzlənməsi ilə intellektual kapital toplamaq, məlumat və təcrübəni müəyyənləşdirmək, toplamaq və yaymaq, biliklərin yayılması və ötürülməsi üçün ilkin şərtlər yaratmaq vəzifəsi müəssisə və təşkilatların fəaliyyətində ön plana çıxır. İşçinin yaradıcı potensialının inkişafı prosesinin həqiqi məzmunu “bilik idarəetmə sistemi”, iqtisadi idarəetmənin müxtəlif təşkilati strukturlarının öz müəssisələrini mükəmməllik laboratoriyası kimi istifadə edən və bütün əmək kollektivlərini effektiv həll yolları tapma prosesinə cəlb edən özünü öyrənmə sistemlərinə çevrilməsidir.

Müasir idarəetmə təcrübəsinin əksəriyyəti qərar qəbul edən şəxsin kütləvi istehsalda görünməzdən əvvəl kritik texnologiyalar haqqında bilməli olması və bu əvvəlki biliklərin 5-10 il planlaşdırma qabiliyyəti təmin etməsinə əsaslanır.

İstər dövlət büdcəsi, istər büdcədən kənar fondlar, istərsə də özəl investisiyalarla işləyən bir lider, yalnız bu gün mövcud olanlara deyil, sabah baş verəcək hadisələrə də diqqət yetirməlidir.

Qlobal miqyasda elmi və texnoloji inkişafın hazırkı mərhələsinin spesifikliyi, elmi intensiv və xüsusilə yüksək texnologiyaların və məhsulların ön plana sürətlə irəliləməsindən ibarət olduğundan, keyfiyyət xüsusiyyətlərini göstərməklə tədqiqat istiqamətlərini təyin etmək və ya texnologiyaları adlandırmaq kifayət deyil. Bu, məhsulların və texnologiyaların rəqabət qabiliyyətini, habelə iqtisadiyyat və sosial sahə üçün əhəmiyyətini qiymətləndirməyə imkan vermir, tətbiqetmənin

məqsədəuyğunluğunu və müvafiq məhsul və inkişafı dəstəkləmək üçün dövlət xərclərinin əsaslandırılmasını müəyyənləşdirməyə imkan vermir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Bazar iqtisadiyyatı olan inkişaf etmiş ölkələrdə yenilikçi layihələrin əksəriyyəti müxtəlif səviyyəli və ölçülü özəl şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir. Ticarət innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi şirkətlərin istehsal və ticarət problemlərinə ən yaxşı həll yolu kimi çıxış edir. İnnovasiya, müasir çoxalma prosesinin digər bir komponenti olaraq, yenilik prosesinin digər subyektləri və inkubator şirkətinin qazancının maksimuma çatdırılmasında həyata keçirilmiş praktiki kommersiya effekti əldə etməyi nəzərdə tutur. Yüksək iqtisadi fəaliyyət, milli prioritetlərin müəyyənləşdirilməsində və təşviq mexanizmləri sistemi vasitəsilə innovativ inkişaf prosesinə aktiv təsir göstərməsində əks olunan elmi-texniki bazarda dövlətin aparıcı rolu ilə təmin olunur. Buna görə yenilikçi fəaliyyətin stimullaşdırılması sistemi iqtisadiyyat sahəsində iki problemin həllinə kömək etməlidir:

- innovasiya komponentinin ümumi aktivləşdirilməsi nəzərə alınmaqla iqtisadiyyatın yüksək texnoloji sahələrinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- dünya bazarına çıxmaq imkanı. Ətraf mühitin təhlili, resurs bölgüsü və korporativ strategiya kimi strateji amillər nəzərə alınmalıdır. Strateji qərarların qəbul edilməsi prosesində yeni texnologiyaların inkişafı müvafiq istiqamət hesab olunur. Belə ki, yüksək iqtisadi fəaliyyət milli prioritetlərin müəyyənləşdirilməsində və innovativ inkişaf prosesinə aktiv təsir göstərməsində əks olunan elmi-texniki bazarda dövlətin aparıcı rolu ilə təmin olunur.

Beləliklə, indiki dövrdə yeniliklər perspektivli inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir və müəssisənin yenilikçi və strateji fəaliyyətləri bazarın inkişafı ilə sıx bağlıdır.

Azərbaycan Respublikasının iqtisadi müstəqilliyinin formalaşması şəraitində uzunmüddətli perspektivdə sabit iqtisadi artımı təmin edə bilən yüksək texnoloji sahələrin inkişafına diqqət yetirilir. Sonuncunun formalaşması və işlənməsi dünya iqtisadiyyatının inkişaf tendensiyaları, habelə respublikanın iqtisadiyyatı və sosial sferasının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir.

Cümhuriyyət materialları üzərində aparılan tədqiqatlar, eləcə də elmi ədəbiyyatın təhlili müəyyən nəticələrə gəlməyə və bir sıra təklifləri konkretləşdirməyə imkan verdi:

1. 70-80-ci illərin ətrafında, dünya iqtisadiyyatında inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatının uzunmüddətli yenidənqurma prosesini əvvəlcədən müəyyənləşdirən ilk növbədə mikroelektronika və biotexnologiyanın elmi-texnoloji inqilabının son nailiyyətlərindən geniş istifadə edilməsinə əsaslanan yeni istehsal gücləri sistemi formalaşmağa başladı.

2. Yüksək iqtisadi inkişaf şəraitində məhsul bazarları doymuş olduqda rəqabət qabiliyyəti getdikcə yenilikçi fəaliyyətdən asılı olur, elmi-texniki tərəqqinin və sosial ehtiyacların iqtisadiyyatın struktur yenidən qurulmasına birbaşa təsiri artır.

3. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının xüsusiyyətlərini - hasilat sənayesinin, ilk növbədə neft sənayesinin təsiri altında iqtisadi artımın sürətlənməsini qeyd edərək belə qənaətə gəldik ki, iqtisadiyyatın inkişafı hasilat sənayesinin birtərəfli böyüməsi ilə uyğun gəlmir. Dünyanın sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, yüksək texnoloji sahələrin inkişafı sabit iqtisadi böyüməyə gətirib çıxarır, eyni zamanda iqtisadiyyatın dünyanın sənayeləşmiş ölkələrindən investisiya mallarının idxalından asılılığının azalmasına gətirib çıxarır.

4. Dünyanın sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadi inkişafının təhlili göstərir ki, müasir əmək şəraitində beynəlxalq əmək bölgüsünə uyğunlaşdırılmış çoxşaxəli bir sənaye kompleksinin formalaşması, yalnız elmi intensiv sənaye sahələrinin rolunun artması ilə ixrac yönümlülüğünün idxal əvəzetmə ilə birləşməsi əsasında mümkündür.

5. Elmi və texnoloji inkişafın iqtisadi mahiyyətini açıqlamaq və yeni sivilizasiyalı bir mərhələdə həyata keçirilmə xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək əsasında, elm tələb edən sahələrin inkişafını planlaşdırarkən və idarə edərkən nəzərə alınmalı olan tələblər əsaslandırılmışdır. Texnoloji inkişafın dövrü xarakterini nəzərə almaq lazımdır; qeyri-müəyyənlik və müddət; kompleks təbiət; texnologiya ötürülməsi nümunələri; inhisarlaşma və demonopolizasiyanın ziddiyyətli təsiri;

istehsalın yenilənməsinin xüsusiyyətləri; məhsul yeniliyi; bilik tələb edən sahələrin xüsusiyyətləri; texniki və iqtisadi inkişafın yeni mərhələsinin xüsusiyyətləri və s.

6. Dünya iqtisadiyyatının inkişaf tendensiyaları, dünyanın sənayesi inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadi inkişaf təcrübəsi, respublikanın iqtisadi həyatının beynəlmilləşdirilməsi və struktur islahatlarının zəruriliyi nəzərə alınaraq müasir inteqrasiya olunmuş iqtisadiyyatın yaradılması istiqamətində dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilir:

- Yüksək texnoloji sahələrə əsaslanan ölkənin ixrac potensialının formalaşdırılması və inkişafı;

- Hazır məhsulların idxalını məhdudlaşdıran və texnoloji avadanlıqların alınmasını stimullaşdıran çevik ixrac - idxal siyasətinin həyata keçirilməsi;

- Ölkənin elmi və texniki potensialının inkişafı.

7. Dövlət üçün prioritet sahələrə investisiyaların stimullaşdırılmasına yönəlmiş maliyyə - kredit, vergi, tarif siyasəti sahəsində bir sıra tədbirlər görmək həyati vacibdir. Xüsusi xarici banklara dövlət zəmanətlərinin verilməsi, bu sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlara güzəştli kreditlərin verilməsi, istehlak məhsullarının idxalının məhdudlaşdırılması və idxal olunan texnologiyalara və texnoloji proseslərə gömrük rüsumlarının ləğvi, güzəştli vergilər.

8. Kəskin maliyyə mənbələri çatışmazlığı şəraitində xarici investisiyaların və bununla birlikdə müasir texnologiyaların axını üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

9. Yüksək texnoloji sənayələrin inkişafı respublikanın elminin, elmi-texniki potensialının inkişafı ilə paralel getməlidir, əks təqdirdə texnoloji geriləməyə və nəticədə xarici istehsalçılardan texnoloji asılılığın tamamlanmasına səbəb olacaqdır.

10. Elmi və texniki potensialın mövcud şəraitdə səmərəli işləməsi yalnız yeni bir iqtisadi mexanizmin tətbiqi və elmi tədqiqat fəaliyyətinin idarə edilməsinin iqtisadi metodlarının yayılması ilə mümkündür.

11. Respublikanın elmi-texniki potensialının inkişafında yeni dövlət siyasətinin əsası aşağıdakılar olmalıdır:

- Elmi-texniki tərəqqinin və onların real və qi iqtisadi stimullaşdırılmasının respublika prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;

- Bu tədqiqat sahəsinə ən yaradıcı istedadlı alimləri cəlb etməyə imkan verən maddi, hüquqi, sosial və intellektual mühit yaradarkən fundamental elmin inkişaf etmiş inkişafı;

- Elmi və texniki inhisarın aradan qaldırılması və yerli və beynəlxalq elmi-texniki bazarın aktiv istifadəsi;

- Dövlət sifarişləri, subsidiyalar, vergi, kredit və digər güzəştlər sistemi vasitəsilə yenilikçi fəaliyyət üçün əlverişli şəraitin yaradılması. Eyni zamanda, şərti, ənənəvi və yeni, qeyri-ənənəvi, əsasən elm təşkilinin kiçik formalarının rəasional birləşməsinə nail olmaq lazımdır.

Məhsuldar məqsədlər üçün və inkişaf ehtiyaclarına, siyasətlərinə və hədəflərinə uyğun şərtlərlə kapital və texnologiyaların axını artırmaqda maraqlı olan ölkələr üçün, investorların hüquqlarını qorumaq və qarşılaşdıqları riskləri azaltmaq üçün hazırlanmış beynəlxalq müqavilələrdə iştirak vacibdir. digər ölkələrə qoyulan investisiyalarla əlaqəli. Milli qanunvericiliyin inkişafı və təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq müqavilələrdə iştirak xarici kapitalın cəlb edilməsi prosesinə müsbət təsir göstərən amillər kimi qəbul edilməlidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərman ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan 2020: “Gələcəyə baxış” inkişafı konsepsiyası.
2. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. (2012), “Milli iqtisadiyyatın Dövlət tənzimlənməsi”, Bakı, “Elm” 234 səh.
3. Azərbaycan Respublikası Konsitutsiyası, Bakı-2016
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı(2004-2008-ci illər).
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”.
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 aprel 2009-cu il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”.
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 fevral 2014-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”.
8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı ildə imzaladığı “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında” Fərmanı.
9. Bağırzadə E. (2016), “Azərbaycan İqtisadiyyatının regional təhlili”, Bakı, “Azərnəşr” 175 səh.
10. Əhmədov M.A., Hüseyin A.C. (2019), “İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları”, Bakı, “Şərq və Qərğ” 412 səh.
11. Əlirzayev Ə.Q., Əlirzayev E.Ə. (2012), “Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf problemləri, konseptual yanaşma, maliyyə-büdcə və sahələrarası proqnozlaşma mexanizmləri”, Bakı, “Elm” 425 səh.

12. Əliyev T., Babayev L. (2013), “Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarəedilməsi”, Bakı, “Şərq və Qərb” 452 səh.
13. Əyyubov V.S., Tağıyev A.M. (2014), “Milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi”, Bakı, “Elm” 341 səh.
14. Hüseynova X.M. (2013), “Azərbaycanda regional inkişafın idarə olunması problemləri”, Bakı, 237 səh.
15. Mahmudov M.M., Mahmudova İ.M. (2013), “Regionların sosial-iqtisadi inkişafının tənzimlənməsi”, Bakı, “Apastrof” 417 səh.
16. Mehdiyev X.O. (2015), “Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafına retrospektiv baxış: müqayisəli təhlil”, Bakı, “Azərbaycan” 365 səh.
17. Müstəqil Azərbaycan-25 , Bakı 2016.
18. Qasimov Ə.C., İsrailov H.A., Hacızadə E.M., Ağayev E.A. (2016), “Regionların sosial - iqtisadi inkişaf problemləri”, Bakı, “Elm” 475 səh.

İngilis dilində

1. Global employment trends for youth 2015. “International Labour Organization”. Geneva, 2015, 92 p.
2. Kwon D.B. (2012) “Human capital and its measurement”. OECD World Forum. Busan, 15 p.
3. Rahmanov R., Gasimov A., Tahirova G. “The Labor Market in Azerbaijan”. // Working paper series. Baku, 2016, №02, 420 p.
4. Schultz T.W. Investment in Human Capital. The American Economic Review, Vol. 51, №1, 2013, p.1-17.
5. The Human Capital Report 2016 // World Economic Forum. 2016, 39 p.

Rus dilində

1. Алиев Ш.Т. (2012) “Важность применения новых экономических инструментов в экономических процессах Азербайджана”. - «Национальные интересы: приоритеты и безопасность» - М. 234 стр.
2. Алиев Ш.Т. (2014) “Важность перехода к инновационной экономике

промышленности Азербайджана в условиях экономического кризиса” / Материалы II-ой Всероссийской научно-практической конференции «Инновационное развитие и промышленная политика», 18-29 мая иробиждан, Россия. 345 стр.

3. Анискин Ю.П., Моисеева Н.К., Проскуряков А.В. (2015) “Новая техника: повышение эффективности создания и освоения”. - М., Машиностроение, 192 стр.

4. Багриновский К.А., Яковец Т.Ю. (2016) “О применении интеллектуальной системы для отбора приоритетных направлений научно-технического прогресса” // Экономика и математические методы. стр.927-930.

5. Барр Р. (2014) “Политическая экономия”. - М.: Международные отношения, 76 стр.

6. Валентей С. (2013) “Формирование национальной инновационной системы в России: проблемы и условия” // Человек и труд. - стр.52-53.

7. Инновационная экономика, (2015) 2-е изд. М.: Наука, 6 стр.

8. “Интеллектуальные процессы и их моделирование”, (2016) Сб. науч. тр. - М.: Наука, 397 стр.

9. Канигін Ю.М., Яковенко Ю.Т. (2015) 3” позиції колективного розуму (Новий погляд на проблему штучного інтелекту)” // Вісник АН УРСР, стр.86-91.

10. Каныгин Ю.М., Калитич Г.И. (2017) “Основы теоретической информатики”. - Киев: Наук.думка, 196 стр.

11. Лапин Н. (2013) “Стратегия инновационного развития: национальная инновационная система // Проблемы теории и практики управления”, стр.109-110.

12. Малкей М. (2012) “Наука и социология знаний”. - М.: Прогресс, 253 стр.

13. Мильнера Б.З. (2013) “Управление знаниями в корпорациях. Под редакцией” М.: «Дело». 407 стр.

14. Нестеренко Ю. (2014) “Мировой опыт формирования национальной инновационной системы и проблемы России” // Проблемы теории и практики управления, стр.85.

15. Шарден П. (2014) “Тейяр де Феномен человека”. - М.: Наука, 240 стр.

16. Ярошевский Т. (2015) “Личность и общество”. - М. 26 стр.

İnternet resursları

1. <https://www.economy.gov.az/article/i-qtisadiyyat-naziri-qlobal-texnologiya-i-dareetmesi-sammitinde-ishtirak-edib/31605>

2. <https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/>

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: Dünya üzrə təhsil xərcləri.....	33
--	----

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1: İnnovasiya fəaliyyəti xərclərinin pay nisbəti.....	33
Qrafik 2: Dünya üzrə təhsil xərcləri.....	34

Sxemlərin siyahısı

Sxem 1: Texnoloji inkişafın prioritet sahələri.....	31
Sxem 2: Bütçə ayrılımları.....	31
Sxem 3: Müəssisənin innovasiya sisteminin funksiyaları.....	35